

T.C.
YEDİTEPE UNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**İLKÖĞRETİM OKULU 7. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN
BENLİK ALGILARININ DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE
BAĞLI OLARAK İNCELENMESİ**

Havva OMAV

Danışman
Asuman TÜRKEK

Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Yönetimi ve Denetimi Yüksek Lisans Programı
İSTANBUL , 2005

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
ÖZET	III
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Problem Cümlesi.....	3
1.4. Alt Problemler.....	4
1.5. Sayıtlılar.....	4
1.6. Araştırmanın Önemi.....	4
2. BENLİK TASARIMI: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	
2.1. Benlik Kavramı.....	5
2.2. Benliğin Boyutları.....	9
2.2.1. Benlik Değeri.....	10
2.2.2. İdeal Benlik.....	10
2.2.3. Benlik Saygısı.....	12
2.2.3.1.Yüksek Benlik Saygısı.....	13
2.2.3.2.Düşük Benlik Saygısı.....	14
2.3. Benlik Gelişimine İlişkin Kuramlar.....	15
3. BENLİĞİN GELİŞİMİ VE BENLİK TASARIMI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	
3.1. Benliğin Gelişimi.....	29
3.2. Benlik Yapısını Etkileyen Etmenler.....	30
3.2.1. Aile ve Benlik.....	30
3.2.1.1. Ailenin Benlik Oluşumuna Etkilileri.....	30
3.2.1.2. Anne Baba Tutumları Ve Bu Tutumların Birey üzerindeki Etkileri.....	32
3.2.1.2.1. Otoriter Tutum Ve Etkisi.....	32
3.2.1.2.2. Koruyucu Tutum Ve Etkisi.....	33
3.2.1.2.3. İlgisiz Tutum Ve Etkisi.....	34
3.2.1.2.4. Demokratik Tutum Ve Etkisi.....	34
3.2.2. Çevresel Faktörlerin Etkisi.....	34

3.2.3.	Kültür Ve Benlik	35
3.2.4.	Ekonomik Faktörlerin Benlik Oluşumuna Etkileri.....	37
3.3.	İlgili Araştırmalar.....	37
4.	YÖNTEM	41
4.1.	Araştırmanın Modeli.....	41
4.2.	Evren ve Örneklem.....	41
4.3.	Veri Toplanma Araçları.....	41
4.3.1.	Benlik Tasarımı Envanteri.....	42
4.3.2.	Araştırma Anket Formu	43
4.4.	Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi.....	43
5.	BULGULAR	45
6.	SONUÇ	66
6.1.	Sonuç Ve Tartışma.....	66
	KAYNAKÇA	68
	EK-1	
	EK-2	

ÖZET

Benlik tasarımı kişinin kendini nasıl algıladığı ile ilgili bir kavramdır. Benlik saygısının, kişinin geldiği aile, anne-baba, eğitim düzeyi, meslekleri, ekonomik durumları, gibi daha pek çok etkenle ilişkili olabileceği düşünülmüş ve araştırılmıştır. Bu araştırmanın amacı da, ilköğretim okulu öğrencilerinin Benlik tasarımlarında aile faktörünün düzeylerini tespit etmektir.

Araştırmanın birinci bölümünde kuramsal bilgileri içeren problem durumu, problem cümlesi, araştırmanın amacı, alt problemler, araştırmanın önemi, sayıtlılar ve sınırlılıklara yer verilmiştir. İkinci bölümde ve üçüncü bölümde araştırmanın kavramsal açıklamaları yapılmıştır.

Dördüncü bölümde ise araştırmanın yöntemi ile ilgili olarak araştırmanın modeli, evreni, örnekleme, veri toplama araçları ve verilerin analizi başlıkları altında sunulan bilgilere yer verilmiştir. Araştırmada, yapılan literatür taramasından sonra oluşturulan anketin deneklere uygulanması sonucu elde edilen verilerin analizi yapılmıştır.

Araştırmanın beşinci bölümünde ise verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgulara ve yorumlarına, araştırmanın son bölümünde de, varılan sonuç ve buna yönelik önerilere yer verilmiştir. İlköğretim okulu öğrencilerinin benlik tasarımları ile aile değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

ÖNSÖZ

Son yıllarda kişiliği etkileyen güçlü bir faktör olarak benlik kavramı psikologlar tarafından büyük bir ilgi ile incelenmeye başlanmıştır. Bir insanın kendisi ve çevresini algılayış tarzının onun genel tutumu ve davranışlarını büyük ölçüde etkilediği dikkati çekmiştir. Benlik, kişiliği çok etkilemekle birlikte kişilikten biraz farklı bir anlam taşımaktadır. Benlik, kendi kişiliğimize ilişkin kanılarımız ve kendi kendimizi görüş tarzımızdan oluşur. Bu bakımdan benlik, kişiliğin öznel yanı olarak tanımlanabilir (Baymur, 1994, 264).

Kuşkusuz eğitimin tek amacı sadece bilgi ve beceri kazandırmak değildir. Eğer öyle olsaydı bu işi bilgisayarlar gibi gelişmiş makinelerde yapabilirdi. Öğrenciler dış dünyadaki olguları öğrenmek kadar, kendilerini de anlamaya çalışmalıdırlar. Bu nedenle öğretmenler öğrencilerini yetişkin yaşamına hazırlarken, onların teorik bilgilerle donanmış bireyler olmaları yanında, kendilerini seven, sahip olduğu potansiyellerine güvenen, kendileriyle barışık , olumlu ve olumsuz yanlarını birlikte kabul eden, hem kendileri hem de diğer insanlarla barış içinde yaşamayı öğrenmiş ve bireyselliklerini içinde yaşadıkları toplumla çatışmadan ortaya koyabilen insanlar olarak yetişmelerine de önem vermelidirler

Araştırmanın her aşamasında rehberliğini esirgemeyen, çalışmalarımı titizlikle inceleyen tez danışmanım Sayın Hocam Doç. Dr. Asuman TÜRKEL'e, araştırmanın başlangıcında bana esin kaynağı olan ve derin bilgileri ile aydınlata derslerinde cesaretlendiren Sayın Hocam Mustafa OTRAR'a en içten saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul, 2005

Havva OMAV

4. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, evreni, örnekleme, veri toplama araçları ve verilerin analizi başlıkları altında yer alan bilgiler sunulmuştur.

4.1 Araştırma modeli

Bu araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli davranış bilim ve disiplinlerine daha uygun düşmekte ve yöntemin özellikleri gereği, kurumların “ne” olduğunu anlamak ve betimlemek, kurumun mevcut düzenini bozmadan ve örgüt personeline yönetsel güçlük çıkarmadan yapılabilmektedir (Kaptan, 1993:60). Eğitim sorunlarının bir çoğunun tanımlanabilir nitelikte olması nedeni ile tarama modelindeki araştırmalar bilginin anlaşılması ve artırılmasında kuramcılara ve uygulamacılara önemli katkılar sağlamaktadır (Balcı, 1997, s.21).

Konuyla ilgili literatür taranmış ve İstanbul ili Kartal İlçesi Karlıktepe Bölgesi sınırları içinde yer alan ilköğretim okullarından seçilen örneklem grubuna uygulanan veri toplama araçları değerlendirilmiştir.

4.2 Evren Ve Örneklem

Bu araştırmada, “oransız küme örnekleme” yöntemi kullanılmıştır. Genelde küme örneklem her gruptan (kümeden) bireysel bazda rastgele örneklem almak yerine kümelerin rastsal seçilerek ekonomiklik ve zamandan tutumluluk sağlanması amaçlanmıştır (Gay, 1987,). Evrenin büyüklüğü, ekonomik nedenler ve zamanın daha akılcı kullanılması için bu yöntem tercih edilmiştir (Charles ve Mertler, 2002). Araştırmanın evrenini, 2005–2006 öğretim yılında İstanbul ili Kartal İlçesinde Karlıktepe Bölgesi sınırları içinde eğitim ve öğretim yapan 3 ilköğretim okulunda 7. sınıfta okuyan toplam 480 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini, 2005-2006 öğretim yılında 3 ilköğretim okulunda 7. sınıflarda öğrenim gören 80 öğrenci oluşturmaktadır.

4.3. Veri Toplama Araçları

İlköğretim okullarında okumakta olan 7. sınıf öğrencilerinin benlik tasarımlarını belirlemek üzere gerekli olan verileri toplamak için araştırmacı, Baymur (1968) tarafından geliştirilen “Benlik Tasarımı Envanteri” ni kullanmıştır. Ayrıca araştırmacı benlik tasarımına etkisini araştıracağı değişkenlerle ilgili 11 sorudan oluşan ikinci bir anket formu

geliştirmiştir. Bu bölümde araştırmanın bağımsız değişkenlerine ve aileye ilişkin bireysel bilgileri elde etmeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları Ek I ve Ek II 'de sunulmuştur.

4.3.1. Benlik Tasarımı Envanteri

Baymur (1968) tarafından geliştirilen Benlik Tasarımı Envanterinde 65 madde bulunmaktadır. Bu maddelerin her biri bir bireyin kendisine ilişkin bir duygusunu, düşüncesini ya da değerlendirilmesini yansıtabilecek bir ifadeden oluşmaktadır. Envanter deneklere bir cevap kağıdı ile birlikte verilmektedir. Cevap kağıdında her ifade için “Tam benim gibi”, “Biraz benim gibi”, “Kararsızım”, “Hayır” ve “Asla” şeklinde beş seçenek bulunmaktadır ve denekler her ifadenin kendilerini yansıtmaya derecesini bu seçeneklerden birisini işaretleyerek belirtmektedirler. (Bu envanter ve cevap kağıdının bir örneği Ek-1’de sunulmuştur).

Benlik Tasarımı Envanterinin Puanlanması: Envanterin puanlanması cevap seçeneklerine +2 ile -2 arasında değişen değerler verilerek yapılmaktadır. Envanterlerde yer alan 65 ifadeden 32 si bireyin kendisine ilişkin olumlu bir duygu, düşünceyi ya da değerlendirmeyi, 33’ü ise olumsuz bir duygu, düşünce ya da değerlendirmeyi yansıtacak şekilde oluşturulmuştur. Olumlu bir ifadeye verebilecek “tam benim gibi” cevabı ise, olumsuz bir benlik tasarımı, “asla” cevabı ise, olumsuz bir benlik tasarımı anlamına gelmektedir. Buna karşı, olumsuz bir ifadeye verilen “asla” yanıtı olumlu bir benlik tasarımı, “tam benim gibi” yanıtı ise, olumlu bir benlik tasarımı yansıtmaktadır. Böylece, her cevap seçeneğine verilen değer, seçenekle ilgili ifadenin olumlu ya da olumsuz oluşuna göre değişmektedir.

Olumlu ifadelerde “Tam benim gibi” seçeneğine +2, “Biraz benim gibi” seçeneğine +1, “Kararsızım” seçeneğine 0, “Hayır” seçeneğine -1, “Asla” seçeneğine -2 puan verilmektedir. Olumsuz ifadelerde ise +2 puan “asla” seçeneğine verilmekte, diğer seçeneklere verilen puanlar sırasıyla +1, 0, -1 ve -2 olmaktadır. Her denegin envanteri bu şekilde puanladıktan sonra aldığı + ve - puanlar toplanarak, kendisi için bir “benlik tasarımı” puan elde edilmektedir. Envanterden alınabilecek en yüksek puan +130, en düşük puan ise -130’dur. Yüksek puan olumlu, düşük puan ise olumsuz bir benlik tasarımı işaret etmektedir.

Benlik Tasarımı Envanterinin Güvenirliği: Bu envanterin güvenirliği farklı araştırmacılar tarafından çoğu zaman testin tekrarlanması şeklinde yapılan değerlendirmelerle araştırılmış; bu çalışmalarda .83 ile .93 arasında değişen güvenirlik katsayılarına ulaşılmıştır. Örneğin, Baymur ve arkadaşları (1978) tarafında yapılan bir çalışmada, envanter üniversite öğrencilerinin oluşturduğu bir örneklem grubuna, üç hafta arayla iki kez uygulanmış, iki uygulamadan elde edilen puanlar arasında $r=.93$ 'lük bir korelasyon bulunmuştur. Ören (1981) tarafından yapılan bir başka çalışmada, yine üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklem grubunun iki uygulamadan aldıkları puanlar arasındaki korelasyonun $r=.83$ olduğu görölmüştür.

Benlik Tasarımı Envanterinin Geçirilmesi: Envanterin geçerliliği Baymur ve arkadaşları (1978) tarafından benzer ölçütler geçerliliği yöntemiyle araştırılmıştır. Üniversite öğrencilerinde oluşan bir örneklem grubunun bu envanterden aldıkları puanlarla Problem Envanterinin (Baymur ve ark., 1978) sosyal ve duygusal yaşamla ilgili alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında $r=.63$ 'lük bir korelasyon bulunmuştur.

4.3.1.2. Araştırma Anket Formu

Geliştirilen anket formun ile öğrencilerin anne ve babalarının eğitim durumları, anne ve baba mesleği, algılanan ekonomik durum, algılanan anne baba tutumları, anne babanın birlikte yaşayıp yaşamadığı, kirada oturup oturmadıkları, kaç yıldır İstanbul'da yaşadıkları hakkında araştırmanın bağımsız değişkenlerine ait bilgiler toplanmıştır. . (Bu anket formunun bir örneği Ek-2'de sunulmuştur).

4.4. Verilerin Toplanması Ve Analizi

Araştırma aracının uygulanması, gerekli izinler alınarak gerçekleştirilmiştir. Anket 2005-2006 öğretim yılı Kasım ayı içerisinde araştırma kapsamındaki okullara elden dağıtılıp toplanmıştır. Anketlerin dağıtılıp toplanması sırasında okullara gidilerek, okul yöneticilerine Milli Eğitim Müdürlüğu'nden alınan izin onay belgesi sunulmuş, anketin amacı, yanıtlanmasında dikkat edilecek konular ve geri toplama tarihi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Aracın uygulanmasının tamamı bizzat araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Geri dönen anketler, araştırmacı tarafından kontrol edilmiş, eksik ya da hatalı kodlanmış anketler ayrılarak değerlendirme kapsamına alınmamıştır. Dağıtılan ve geri dönen anketlere ilişkin veriler tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 4.4.1. Dağıtılan ve Geri Dönen Anketlere İlişkin Veriler

Anketlere İlişkin Bilgiler	n / %
Anket Verileri öğrenci	95
Geri Dönen Anket	87
Geçerli Anket	80
Anketin Geri Dönüş Yüzdesi	%82
Geçerli Anket Yüzdesi	%76

Veri toplama araçları tek tek incelenerek tamamı kabul edilir nitelikte bulunmuştur. Daha sonra veri toplama araçlarından elde edilen veriler SPSS 13.0 (Statistical Package For Social Sciences) paket programına aktararak istatistik analizleri yapılmış ve elde edilen bilgiler çözümlenmiştir. Verilerin analizinde, iki ortalama arasındaki önemlilik t-testi, tek yönlü varyans analizi (Anova) ile, yüzde ve frekans dağılımı kullanılmıştır. Elde edilen veriler araştırmanın sorularına cevap olabilecek bir düzen içinde bulgular ve yorum bölümünde sunulmuştur.

Araştırmanın ikinci alt problemi olan öğrencilerin benlik tasarımı puanlarının öğrencilerin kişisel değişkenlerine göre farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacıyla ikili küme karşılaştırmalarında Tek Örneklem t testi (Bağımsız Gruplararası t testi), ikiden çok küme karşılaştırmalarında uygulanan Tek Yönlü Değişkenlik çözümlenmesi (ANOVA) F testi çözümlenmeleri yapılmıştır. Değişkenlik Çözümlenmesi F Testi istatistiği sonucu anlamlı ise farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Post-Hoc Scheffe çoklu karşılaştırma testi uygulanmıştır.

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmaya ilişkin problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın önemi, sayıtlılar, sınırlılıklar ve tanımlar yer almaktadır.

1.1. PROBLEM DURUMU

Çocuğun , içine girdiği aile ortamı onun ilk sosyal çevresini oluşturmaktadır. İnsanlar arası ilişkiler ve kavramlar bu çevrenin etkisi altında gelişmektedirler. Ailenin gerek çocuğun eğitime, gerekse duygusal ve sosyal gelişimine olan katkısı, farklı aile üyeleriyle çocuk arasındaki ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Bu ilişkiler , başta aile üyelerinin çocuklarına karşı takındıkları tavır ve davranış biçimleri olmak üzere , ailedeki tüm yaşam biçiminin etkisi altındadır.

Anne babanın ve aile içindeki diğer bireylerin çocukla olan etkileşimi , çocuğun aile içindeki yerini belirler. Aile , çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği yerdir. Çocuğa yöneltilecek davranış ve ona karşı takınılan tavır , bu ilk yaşantıların örülmesinde büyük bir önem taşır. Çocuk sosyal bir birey olmayı öğrenirken , aynı zamanda en küçük ayrıntısına kadar kopya edeceği bir modele gereksinim duyar. Kişiliğin oluşumu için gerekli olan özdeşleştirme , aile içindeki yakın üyelerle gerçekleştirilebilir (Yavuzer , 1993 : 135).

Çocuğun yetiştiği ailenin yapısı , genişliği , sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi , onun ilk sosyal deneyimlerini , dolayısıyla duygusal ve sosyal gelişimini etkileyecektir. Dengeli , duygusal ve toplumsal etkileşimin güçlü olduğu aile ortamında yeterli güven , sevgi ve sevecenlik içinde büyüyen çocuklar , gelişimleri için gerekli deneyimleri elde edebilirler. Bu tür aile ortamlarında , aile üyelerinin kendilerine düşen sorumlulukların bilincinde olması ve çocuğa bağımsızlık yolunda yeterli olanakların hazırlanması , onun sağlam bir kişilik yapısına sahip olmasını sağlar .

Her anne babanın bilerek yada bilmeyerek çocuklarına karşı tutumları değişik olabilmektedir. Bazı çocuklar daha çok sevilmekte , bazılarında baskı yapılmakta , bazıları istenmeyen çocuk olarak görülmekte ve bazılarında ise daha çok hoşgörü gösterilmektedir. Tüm bu tutumlar , çocuğun hem kişiliğinin , hem de sosyal gelişiminin değişik biçimler kazanmasına neden olmaktadır (Yavuzer,1993).

Çocuklar, insanlar arasındaki ilişkileri , toplumun değer yargılarını , özgüveni , büyük ölçüde aile bireyleriyle sürekli iletişimde bulunarak öğrenirler ve ana - baba çocuk ilişkileri olumlu ise çocuklar sağlıklı gelişim gösterirler , ailedeki ilişkiler olumsuz ise insanlara karşı güvensiz , hoşgörüsüz , dıştan denetimli , kişiler arası ilişkileri zayıf bireyler

yetişebilmektedir.

Anne ve babanın çocukla ilişki biçimleri , görüldüğü gibi çocuğun kişiliğini önemli ölçüde etkilemektedir. Kişilik , bir insanın duygu ve davranış özelliklerinin bileşimi olarak tanımlanabilmekte ve kişiliğin bir alt yapısını da **benlik** oluşturmaktadır (Mangır,1990:2).

Benlik kavramının oluşmasında , bireyin algılarının bazı sembolik anlamlara dönüştürülmesinde , birey için önemli olan kişiler etkin rol oynar .Aile bireylerinin özellikle anne ve babanın çocukla olan ilişki biçimleri çocuğun benliğinin olumlu veya olumsuz yönde gelişimini önemli ölçüde etkiler. Algılanan benliğin beğenilip benimsenmesi sonucu **benlik** saygısı oluşur (Yörükoğlu,1985:89).

Benlik saygısının oluşumunda , birbirine bağlı ve birbiriyle iyi anlaşılan aile üyeleri ile çocuğa saygı , sevgi ve anlayışla yaklaşan ana baba tutumunun ideal bir ortam oluşturduğu vurgulanmaktadır.

Birey fizyolojik , sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamak için başkalarıyla sürekli iletişim halindedir. Bu iletişim esnasında , bazı kişiler duygu , düşünce ve isteklerini iletme becerilerinde yeterli olmayabilirler ve ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çekebilirler. Bu kişiler ya çekingen olarak , kendi haklarına fazla saygı duymadıkları için kendi haklarının ihlal edilmesine göz yumarak seçme hakkını başkalarına bırakır yada saldırgan olup , istedikleri amaçlara başkalarını kırarak ve onların haklarını ihlal ederek ulaşır. Gerek saldırganlık gerekse de çekingenlik , uyumsuz davranışlar kapsamına girer. Bu davranışın tam tersine sağlıklı etkileşime olanak sağlayan davranışsal özellik atılgan davranış örüntüsüdür. Atılgan davranış ,olumlu , uyumlu ve sağlıklı bir davranıştır (Çulha ve Dereli,1987).

Anne babalar , çocuklarını disiplin altına almaya veya davranışlarını düzeltmeye çalışırken , çoğu kez atılganlık ve saldırganlık arasındaki farkı anlatmakta güçlük çekerler. Aile ilişkilerinde atılganlığın anahtarı karşılıklı saygıya dayanır . Adil muamele görmek ve saldırgan olmayan bir disiplin yöntemi onların hakkıdır Bireylerin kişilik yapılarının sağlıklı olabilmesinde önemli olan atılgan davranış örüntüsünün gelişmesine yön verebilecek pek çok etken vardır. Bunlardan bazıları çocuğun yetiştiği aile ortamı, ana baba çocuk ilişkileri ve çocuk yetiştirme yöntemleridir. Atılgan çocuklar aynı atılgan yetişkinler gibi, daha sağlıklı, mutlu ve dürüst ve daha az yönlendirici olurlar. Kendileri için iyi şeyler hissetmeleri, onlara yetişkinliklerinde arzu ettikleri şeyleri başarmanın yolunu açar. Ailelerin çocukları saygıya değer insanlar olarak

görmeleri , onların temel insan haklarını göz ardı etmemeleri ve kendilerini dürüstçe ifade etmelerini değerli bulmaları ve onlara bu ilkeler doğrultusunda davranmayı öğretmeleri çok önemlidir (Katlan,1998).

Baskıcı ve cezalandırıcı ana baba tutumları sonucu çocuk özerklikten engellendiğinde, ileriki yaşamında kendini ortaya koymaktan çekinen , duygularını ve düşüncelerini , bildiklerini normal yollardan anlatamayan insan karakterini taşımaktadır. Girişim yeteneğini geliştirmekten engellenen çocuk, yetişkin yaşamında girişime geçtiğinde suçluluk duyan ve dolayısıyla her alanda girişimde bulunmaktan çekinen , ürken bir insanı oluşturmaktadır. Toplumda böyle insanların çok olması , toplumsal düzeni etkileyecektir. Toplumsal açıdan düzenin iyi işleyebilmesi bireylerin karşılıklı olarak sağlıklı iletişim kurabilmesi ile mümkündür. Sağlıklı iletişim ancak bireylerin birbirlerine açık bir şekilde davranmalarıyla olur. Bireyler birbirlerine düşüncelerini, duygularını çekinmeden ve saldırmadan söyleyebiliyorlarsa , kişiler arasındaki ilişkiler daha uyumlu olur (Topukçu,1982).

Sert bir denetim altında tutulan yada eğitim yöntemleri değişken olan ailelerde büyüyen çocuklar karşı çıkma veya saldırganlık gibi yollarla kendilerini kabul ettirmek istemekte ve kendi iç dünyalarını açıklamakta zorluk çekmektedirler (Yavuzer,1993,s: 47). Ailenin ,çocuğun kişiliğinin oluşumu üzerindeki etkisini anlayabilmek için, ana baba çocuk ilişkilerini incelemek gerekir. Bu ilişkinin temelinde , çocuk yetiştirme yöntemleri bulunur. Çocuk yetiştirme yöntemleri , ana baba çocuk arasındaki bütün etkileşimlerden oluşur. Bu etkileşimler ana babanın tutum , değer , ilgi ve inançlarının ifadesi ile birlikte bakım ve eğitim davranışlarını içine almaktadır (Uluğtekin,1984).

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada, ilköğretim okulu öğrencilerinin benlik algısı düzeylerinin ailenin sosyal, ekonomik ve eğitim düzeyi değişkenleri ile ilişkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Benliği oluşturan etmenler içerisinde özellikle ailenin etkisini araştırmak bu konuyu seçtim. Öğrencilerin geleceğe yönelik çalışmalarında ve başarılarında benlik algılarının etkisi çok büyük olduğu için, çalıştığım çevrenin demografik özelliklerini ve bunların öğrencilerin benlik algılarını etkileme düzeyleri bilmenin çalışmalarımızda yararlı olacağı düşüncesindeyim. Bu amaç ile konumu belirledim.

1.3. PROBLEM CÜMLESİ

İlköğretim okullarında okuyan 7. sınıf öğrencilerin demografik özellikleri ile benlik algıları arasındaki ilişki ne düzeydedir?

1.4. ALT PROBLEMLER

- 1- İlköğretim okullarında öğrencilerin benlik algısı cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- 2- İlköğretim okullarında öğrencilerin benlik algısı anne-babanın birlikte ya da ayrı yaşıyor olması değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- 3- İlköğretim okullarında öğrencilerin benlik algısı annenin eğitim düzeyi değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- 4- İlköğretim okullarında öğrencilerin benlik algısı babanın eğitim düzeyi değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- 5- İlköğretim okullarında öğrencilerin benlik algısı annenin mesleği değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- 6- İlköğretim okullarında öğrencilerin benlik algısı babanın mesleği değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- 7- İlköğretim okullarında öğrencilerin benlik algısı ailenin ekonomik durumu algılayış düzeyleri değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- 8- İlköğretim okullarında öğrencilerin benlik algısı anne-baba tutumlarını algılayış düzeyleri değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- 9- İlköğretim okullarında öğrencilerin benlik algısı ailenin oturduğu ev durumu değişkenine göre farklılık göstermekte midir?
- 10- İlköğretim okullarında öğrencilerin benlik algısı İstanbul’ da yaşadıkları süre değişkenine göre farklılık göstermekte midir?

1.5. SAYILTILAR

- 1- Örneklemin evreni temsil edebilecek büyüklükte olduğu varsayılmıştır.
- 2- Araştırmaya katılan denekler kendilerine verilen formlara istekle cevap vermişlerdir.
- 3- bilgi toplama formu ölçme ve değerlendirme uzmanlarına incelenmiştir.
- 4- Kullanılan ölçme aracıyla ve izlenen yöntem ile araştırmanın amaçlarına ulaşılabilir.
- 5- Bu konuda yapılan literatür taraması araştırmanın geçerliliği açısından yeterlidir.

1.6. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Benlik saygısı kişinin kendisini nasıl algıladığı ve gördüğüdür. Dolayısıyla benlik saygısı kişinin genel tutumunu ve davranışlarını etkiler. Yaşadığı toplumda insanlarla ilişkilerinde,

eğitim ya da meslek yaşantısında ve başarılarında sahip olduğu benlik algısının belirleyici bir etken olduğunu söyleyebiliriz. Kişinin benlik algısının gelişimini etkileyen bir çok unsur vardır. Sosyalleşme ile birlikte ocuk kendini ile ilgili bir takım düşünceler geliştirmeye başlar. İnsanların kendisi hakkındaki düşünceleri, davranışları, kişinin kendisi ile ilgili kabullerinin oluşmasına etkide bulunur. Bu nedenle benlik saygısı kişinin yaşadığı sosyal, ekonomik ve kültürel evre ile yakından ilgilidir. Kişinin ocukluk ve ergenlik döneminde sahip olduğu benlik algısı ilerideki yaşantısını büyük lde etkileyeceği için önemlidir. Bu dönemlerde oluşan benlik algısında ailenin rolü önemli olduğunu düşünüyorum. Bu sebeple yaptığım araştırmanın, öğrencilerin sahip olduğu benlik saygıları ile ailelerinin eğitim , ekonomik, sosyal yaşantıları ile ilişkisini ortaya çıkarmak ve mevcut benlik saygılarını geliştirmelerinin hangi durumlara bağlı olduğunu ortaya çıkarmak adına önemli olduğu kanısındaım.

2. BÖLÜM

BENLİK TASARIMI: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. BENLİK KAVRAMI

Benlik, bireyin fiziksel ve sosyal çevresiyle olan etkileşimleri sonucu kazandığı birtakım kişisel duygu, değer ve kavramlar sistemidir (Yavuzer,2003,17).

Benlik kavramı, bireyin kendisi hakkındaki yargılarından oluşmaktadır. Kuzgun, benliği, bir kimsenin çeşitli özelliklerinin kendisinde bulunuş derecesi hakkındaki değerlendirmelerinin tümü, kısacası kişinin kendisini algılama biçimi olarak tanımlamaktadır. Yörükoğlu' na göre benlik kavramı, insanın kendi benliğini algılayış ve kavrayış biçimi olarak tanımlanır. Kişinin kendini nasıl görüp, nasıl değer biçtiğini anlatır.

Bu değerlendirme gerçeklere uymayabilir. Kişi kimi alanda kendini yüceltip, kimi alanda küçültebilir. İnsanlar genellikle kendilerini olduklarından güçlü, daha zeki, daha yetenekli ve daha erdemli görme eğilimindedirler. Olumsuz yönlerini görmemeyi, olumlu yönlerini de abartıp öne çıkarmayı yeğlerler. Yani biz çoğu zaman kendi benlik kavramımızı bozacak olumsuz niteliklerimizi görmezden gelir, önemsemez veya çarpıtırız.

Yörükoğlu , “benlik” ile “benlik kavramı” nın birbiri üstüne konmuş bir çember ile bir dikdörtgene benzetir. Çember benliği, dikdörtgen de onun üstüne konmuş benlik kavramını simgeler. Her ikisinin çakıştığı alan benlik ile benlik kavramının uygunluk gösterdiği alandır. Dikdörtgenin çemberden taşan köşeleri ise benlik kavramının benliğe uymadığı alandır. Dikdörtgenin çemberde örtmediği alan ise benliğin kavranamayan, algılanamayan bölümleridir. Dikdörtgenin köşelerinin çemberden taşan parçaları ise kişinin kendini olduğundan değişik algıladığı bölümleri belirtir.

Benlik kavramı bir seferde gelişmez. Benlik kavramı ergenlikte ve ilk yetişkinlikte son derece önemli olan dinamik ve yaşam boyu süren bir süreç içinde gelişir. Diğer insanlarla etkileşimden ya da kendi duygularımızla ve düşüncelerimizle iç diyalogumuzdan çıkar. Disiplin ve sevgi aracılığıyla anne- babadan, uygun davranışı gösterme baskısıyla yaşlılardan, başarı ya da başarısızlıkla okul yaşantılarından ve bir yığın başka olaydan etkilenir. Buna karşılık ruh ve beden sağlığımızı, başkalarıyla ilişkileri, akademik başarıları ve meslek seçimini etkileyebilir. Eğer her şey yolunda giderse -çoğunluk için böyledir- çeşitli parçalar birbirleriyle harmanlanır ve kapsayıcı bir benlik kavramı oluşur. Aksi

takdirde , sonuç uyumsuzluk ve benlik kavramını uyuşturucu ya da terapiyle değiştirme girişimleri olabilir. (Gander-Gardiner, 1993.Akt.---,2002)

Benlik kavramı bireyin zihinsel ve fiziksel özelliklerinin toplamı ve bireyin sahip olduğu bütün bu özelliklere ilişkin kendini değerlendirmesi olarak tanımlanabilir. Benlik kavramının bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç boyutu vardır. Sözkonusu kavram ayrıca ,benlik imgesi, ideal benlik ve özsaygı gibi üç alanda gelişme göstermektedir.Benlik kavramını bir bakıma ideal benlik, benlik imgesi ve özsaygı kavramını içine alan şemsiye bir kavram olarak görebiliriz. Bu şemsiyenin altındaki üç kavramın yani benlik imgesinin, ideal benliğin ve özsaygının gelişimi, bu şemsiye kavramın gelişimiyle ilişkilidir (Kuzgun,2002,97) Benlik Kavramı, bireyin kendini algılamasına ve değerlendirmesine ilişkin geliştirdiği görüşler olarak tanımlanabilir. Benlik, ergenin kim olduğu konusundaki düşüncelerinin ve kendi hakkındaki değerlendirmelerinin tümüdür. Benlik bireyin kendine bakışından oluşmakta ve bireyin davranışını tespit eden değerlerin,amaçların ve ideallerin, bir organizasyonu olarak da tanımlanmaktadır. Benlik psikolojik bakımdan bireyin çevresini algılamasında, değerlendirmesinde, yapılandırmasında ve çevresine tepkide bulunmasında en önemli dayanaktır. Kişilik, benlik ve kimlik kavramlarını da içinde taşıyan bireye ait bütün ayırım özellikleridir (Kulaksızoğlu, 2000, 113).

İç varlığımızın bütününe teşkil eden benlik, kişilik gibi karmaşık bir kavramdır. Bu karmaşık kavramı çözümlenecek olursak benlik belki şu sorunların cevaplarını içerir (Baymur,1994, 264).

a-) Ben neyim? Bu sorunun cevabını bazı kimseler, daha çok olumsuz olarak yani, “ben beceriksizim,aptalım,çirkinim,soğuk insanın biriyim.”diye cevaplandırabilir.Bir başkasının ise kendisi hakkında “ben akıllıyım, güzelim, becerikliyim, sevimliyim” diye daha olumlu bir kanısı bulunabilir.

b-) Ben ne yapabilirim? Bende ne gibi yeterlilikler var? “ Ben iyi konuşurum, güzel resim yaparım, müzikten anlarım, matematiğe kabiliyetim var, gibi kendimizde ne gibi yetenekler olduğuna ilişkin kanılarımız benliğin bir yanını oluşturur. Benliğin bu yanı da bireyin kendisi tarafından olumlu, ya da olumsuz olarak değerlendirilmiş olabilir.

c-) Benim için neler değerlidir? Ben ne yapmalıyım ve ne yapmamalıyım? Örneğin, “başkalarına yardım etmeliyim” , “ para kazanmalıyım” , “ kopya yapmamalıyım”, ya da yakalanmamak şartıyla kopya yapmakta bir sakınca yoktur” , “ her şeyden önce kendimi

düşünmeliyim” gibi bireyin içinde bulunduğu toplumdaki kendine göre edindiği az çok olumlu ya da olumsuz yargılardan meydana gelen bir değerler sistemi vardır. Bu da benliğin önemli bir yanısıdır.

d-) Hayatta ne istiyorum? Doktor, mühendis, öğretmen, sanatkar, iyi bir ev kadını, veya evcimen, bir aile reisi olmak, sosyete mensup iyi giyinen bir insan olmak gibi çeşitli emel ve idealler de benliğin bir yanını oluşturur.

Kişinin kendini tanıması, içsel durumlarının farkında olması, kendisi ile ilgili düşünceleri ve metakognisyonlar(nasıl düşündüğünü düşünme), manevi duyguların farkındalığı gibi özellikleri içerir. Bu zekaya sahip kişiler kendilerini nesnel bir şekilde değerlendirebilir ve denetleyebilirler. Kendinin, yani ne olduğunu, ne yaptığını, ne istediğini, ne yapması gerektiğinin farkındadır (Bacanlı, 2001, 122).

Yukarıda birinci ve ikinci maddelerde “ ben neyim” ve “ne yapabilirim?” sorularının cevapları gerçek benliği son iki maddelerdeki soruların cevapları ise, erişilmek istenen moral düzeyi, gerçekleştirilmek istenen istek, özlem ve emelleri gösteren ideal benliği meydana getirir (Baymur,1994, 265).

Özoğlu (1976), benlik kavramının üç ayrı biçimde düşünülebileceğini belirtir. Bunlar:

(www.mef.gazi.edu.tr) (25.03.2004)

a-) Bireyin “aldığı benliği”

b-) Başkalarının onu nasıl değerlendirdiklerine dair inanışlarını içeren “ başkalarının gözündeki benliği”

c-) Gelecekte olmak istediği “ideal benliği”

Başkalarının bizi değerlendirişi ile kendi kendimizi algılayışımız çok ayrı da olabilir.

Birbirine çok yakın da düşebilir. Benliğin değerlendirilişi çok değişik ise ortaya

uyumsuzluk ve sorunlar çıkar. Örneğin çok çalışkan bir öğrenci, öğretmenlerince çok zeki

ve başarılı olarak görülür. Ancak öğrencinin kendini algılayışı çok çarpık olabilir. Ya da

hep birinci gelmeye çalıştığı için başkasının öne geçmesi karşısında yıkılabilir. Kendini

değersiz bulabilir. Çünkü bu gencin katı bir benlik kavramı vardır. Bu kavrama aykırı

gelen her şey onu tedirgin eder. Benlik kavramı daha esnek olan bir genç ise başaracağına

olan inancını hiç yitirmez. Başarısızlığını geçici olarak açıklayabilir, bundan ders alabilir.

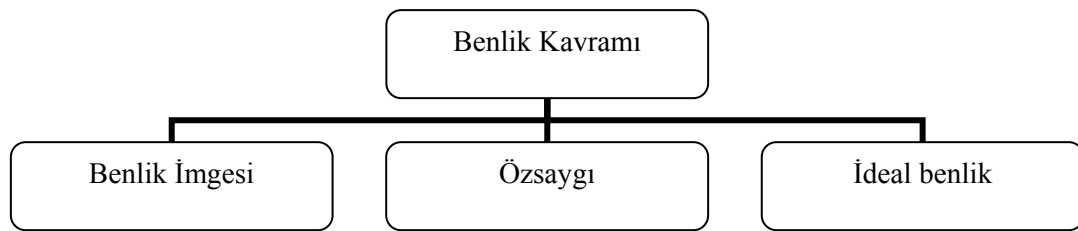
Benlik kavramı genellikle süreklilik ve tutarlılık gösterirse de belli bir esnekliği vardır.

Katı bir benlik kavramı kişiyi tökezletip hayal kırıklığına uğratabilir. Esnek benlik kavramı

ise gelişmeye açıktır.

Bireysel benlik kavramları doğrultusunda davrandıklarında kendilerini güvenli ve yeterli hissederler. Davranışları, kendilerini değerlendirmelerinden, kendilerine verdikleri rolden farklı olduğunda ve bireyler istediklerinin dışında davranmaya zorlandıklarında rahatsız olurlar, kendilerine olan güvenleri zedelenir. İnsanoğlu, benlik kavramına uygun ve tutarlı bir biçimde davranma eğilimindedir. Bireylerin benlik kavramlarını öğrenmeler ve çevreyle ilişki kurma yolu ile oluşur, olgunlaşma ve yeni öğrenmeler sonucu değişip gelişebilir. Ergenler başkalarının, öncelikle değer verdikleri insanların gözünde nasıl birisi olarak görüldüğüne önem verir, onların kendisi hakkındaki yargılarının, kendisinin kendisi hakkındaki yargıları ile uyuşmasını bekler. Başkalarının kendisine, kendisinin kendisi hakkındaki değerlendirmeleriyle çelişen bir yakıştırmada bulunmaları (veya ergenin böyle zannetmesi) onu fazlasıyla üzer. Başkalarının onu “ anlamadığını”, “yanlış tanıdığını” yanlış değerlendirdiğini “ düşünür. Ergenin kendisi hakkındaki kanaatlerini (benlik kavramının) yanında, ileride nasıl bir insan olmak istediğine göre bir öngörüşü vardır. Ergenin gerçekleştirmek istediği ideallerini de içeren geleceğe yönelik istekleri iyi bir eğitim almak, arzu ettiği mesleğe girmek değer verilen birisi olmak şeklinde sıralanabilir. Bu istekleri gerçekleştirdiğinde de nasıl bir insan olacağına dair geliştirdiği düşünceler “ ideal benliğini” veya “ ümit edilen benliğini” oluşturur. Ergenler ideal benliğe ulaşmak için gayret gösterirken, gelecekte olmak istediği hoş gitmeyen durumlarda kalmaktan da sakınır. Bu ona hangi adımları atmaması gerektiği konusunda bir ipucu verir (Kulaksızoğlu, 2000 113/114).

Sentrock (1993)'a göre, bir kısım ergenler etrafındakilere sahip olduklarında farklı bir benlik sergileyebilirler. Yanlış benlik olarak isimlendirilen bu benliği ergenler, sınıf arkadaşları arasında veya karşı cins ile beraberken gösterebilirler. Ergenler başkalarını etkilemek için, yeni rolleri, davranışları ve tutumları denemek için bir bakıma ‘oynayabilir’ler. Ve olduğundan farklı görünebilir.

Şekil 1: Benlik kavramının boyutları (Pişkin, 1996, 98)

2.2. BENLİK KAVRAMININ BOYUTLARI

2.2.1. BENLİK DEĞERİ

Bireyin sahip olduğu zihinsel ve fiziksel özelliklerinin farkında olmasıdır. Bu da, ailede anne-babanın çocuğa ilişkin sözlü ya da sözel olmayan tavırlarıyla oluşmaya başlar. Çocuğun ailede sevilip sevilmemesi, zeki ve akıllı olarak ya da aptal olarak görülmesi hep onun kendisine ilişkin bir imge oluşturmasına etki eder. Çocuğun zamanla sahip olduğu özelliklerinin farkına daha çok varmasıyla bu süreç, yeni benlik imgesinin oluşumu hız kazanır. (Kuzgun, 2002,98)

Benlik değeri, benliğin duygusal ve değerlendirilebilir boyutudur. Bir ergen kendini sadece bir öğrenci olarak algılamaz, aynı zamanda iyi bir öğrenci olarak da algılar. Veya iyi bir öğrenci olmadığından üzüntü duyabilir. Bunlar ergenin benlik değeri hakkında değerlendirilebilir yargılarıdır (Kulaksızoğlu,2000,115).

Çocuğun kendine ilişkin ilk imgesi genellikle onun kendi vücudu ile ilgilidir. Bebekliğin ilk aylarında çocuk, kendisinin çevresindeki diğer insan ve eşyalardan ayrı bir varlık olduğunu öğrenir. Bu dönemde bebek, ilginç bir biçimde kendi ayağını ısırınca acı duyduğunu fark eder. Böylece kendini ısırması karşısında acı hisseden ayağın kendine ait olduğunu keşfeder. Bebekliğin gelişimiyle duyu organları daha da gelişen bebek, gittikçe kendi bedeninin daha çok farkına varır. Çocuk olgunlaştıkça kendisine ilişkin imgesi zamanla daha net ve daha doğru olur. Böylece ergenlik dönemine doğru birey kendi bedeninin sadece şekli, şemali ve ölçüsü konusunda değil, aynı zamanda diğer arkadaşlarına kıyasla çekiciliği konusunda da bir fikir sahibi olur (Kuzgun,2002,99). Çocuğun benlik kavramı aynı zamanda çevresinde gelişen ve yaşamındaki insanlarda oluşan değişikliklerden de etkilenir. Örneğin bir okul değişikliği ile çocuk artık takımındaki en iyi futbol oyuncusu olmadığını farkına varabilir. Ya da sanatsal beceri gibi önceden fark edilmeyen bir yetenek, yeni öğretmenin destekleyici yaklaşımının etkisiyle birden filizlenebilir. İlkokul çağındaki bir çocuğun benlik kavramının büyük bir bölümü akranlarda sağlanan geribildirimlere bağlı olsa da hem aile içi hem de aile dışındaki yetişkinlerle arasındaki olumlu ilişkiler çocuğun benlik değerini geliştirebilmesinde önem taşımaktadır (Yavuzer,2003,19).

2.2.2. İDEAL BENLİK

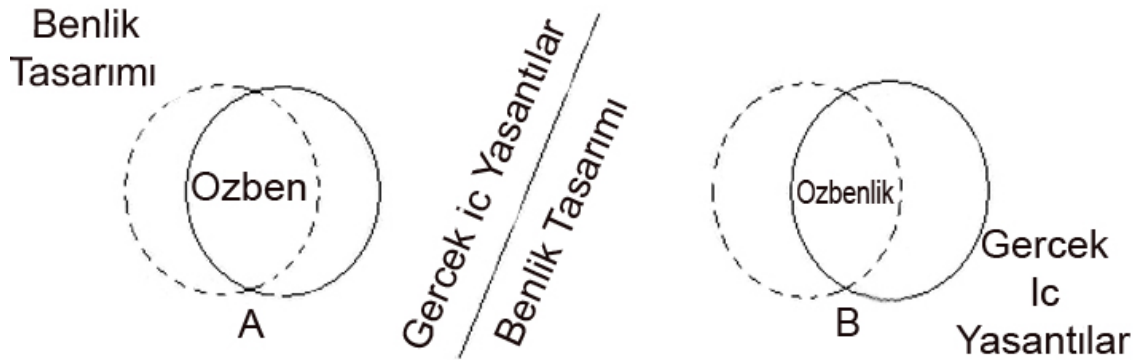
Benlik imgesinin gelişmesiyle çocuk, yavaş yavaş sahip olması gereken ideal özelliklerin neler olduğunu öğrenir. Bu ideal davranışlar, beceriler ve özellikler genellikle içinde

yaşanan toplum tarafından değerli kabul edilen ideal standartlardır. Örneğin, yetişkinlerin gözünde çocuğun temiz ve düzenli olması önemlidir. Uslu ve zeki olmak da, yine sahip olunması gereken önemli özellikler arasında saygılar (Kuzgun,2002,99/100).

“Nereye yönlentmeliyim?” ve “Neden” soruları yanıtlayabilmek ise, ergenlik döneminde, yetişkin yaşamının gerektirdiği yeteneklerin kazanılmasına ilişkin tasarımları geliştirmiş olmayı gerektirmektedir. Kişinin, değersizlik ve umutsuzluk duygularında kurtulabilmesi için kendi istek ve eğilimleri doğrultusunda tasarımlar geliştirmesi ve bunları yaşama geçirebilme yeteneği kazanması gerekmektedir (Bakırcıoğlu, 1994,69-70).

Rehberlikte, öğrencinin bilinmesi gereken en önemli yönü onun kendini nasıl gördüğü, yani kendi hakkındaki benlik tasarımıdır. İnsan çevresine, kendini algılama biçimine göre tepkide bulunur. Kişinin davranışları, onun kendi hakkındaki değerlendirmelerine göre yön alır. Okul ve meslek seçimi ile ilgili kararları, kişinin yeteneklerine, fiziksel, psikolojik, sosyal, ekonomik olanaklarına verdiği değere göre olacaktır. Şu halde, bireyin tutum ve değerlerini, uzun ve kısa vadeli planlarını, hayat hedeflerini anlamak ve değerlendirebilmek için onun kendi hakkındaki değerlendirmelerini yakından bilmek gereklidir; denilebilir (Kuzgun,1997,37).

Lecky, iyi bir ruh sağlığı için benlik tasarımı ile, özellikle ideal benlik (bireyin ne olması, nasıl davranması gerektiğine ilişkin kendisine mal ettiği değer yargıları) ile gerçek yaşantıları arasında iyi bir ahenk ve tutarlılık olmasının önemine dikkati çekmiştir. Bir insan ne kadar benlik tasarımına uygun davranabilirse, kendini o kadar rahat hisseder, ideal benliğine ne kadar ters düşen yaşantıların etkisinde kalırsa, o kadar huzuru kaçar ve kaygılanır. Kendi değer yargıları ve ideallerine uygun davranmak insanın kendine olan saygısını, güvenini ve mutluluğunu artırır. Ruh sağlığı yerinde bir kimse kendi benlik tasarımına az çok uyarlı davranabilen kimsedir (Baymur,1994, 266/267).

Şekil 1.A bölümünde benlik tasarımı ile özbeni, yani gerçek düşünce, duyuş ve davranışları birbirine az çok yaklaşıp olan uyumlu bir kişilik gösterilmekte ; B şeklinde ise, duyuş, düşünce ve davranışları benlik tasarımından çok ayrılık gösteren uyumsuz bir kişilik sembolize edilmektedir. Böyle bir kişi bağdaşmazlık içinde ve kaygılı bir durumda olur.

Bireyin ne zaman, nasıl ve ne ölçüde olgunlaştığının saptanması güç olmakla birlikte olgunlaşmayla birlikte, olgunlaşmayla yani bireyin o ana kadar ki toplam yaşantı ve deneyimlerinin etkisiyle, kendini daha gerçekçi olarak değerlendirmesi beklenir. İlk çocukluk yıllarına ilişkin yaşantılarımızın bugünkü davranışlarımızı belirlemede belli oranda etkili olduğu genelde kabul görmekte birlikte, her bireyin kendi davranışlarını denetleme potansiyelinin de varlığı unutulmamalıdır. Okul çağındaki çocukların ideal hedeflerini belirlemede çevrelerindeki önemli kişilerden etkilenmeleri ve onların ideal standartlarına ulaşma çabaları içine girmeleri yine bu dönemde oldukça sık gözlenir (Kuzgun,2002,100).

2.2.3. BENLİK SAYGISI

Özsaygı, bireyin benlik imgesi ile ideal benliği arasındaki farkı değerlendirmesidir. Yani bireyin kendisini nasıl algıladığı ile olmak istediği benliği arasındaki fark bize o bireyin özsaygı düzeyini verir. Bu süreçte bireyin bu farkı nasıl değerlendirdiği ve bu farkın onun duygusal dünyasını nasıl etkilediği önemlidir. Benlik imgesi ve ideal benliğin gelişiminde görüleceği gibi, bireyin kendini nasıl gördüğü yani halihazırdaki benlik imgesi ile ulaşmayı arzuladığı ideal benliği arasında bir farkın olması kaçınılmazdır ve bu fark normal bir olgu olarak kabul edilmelidir (Kuzgun,2002,100).

Benlik kavramının, benlik imgesinin beğenilip,benimsenmesi benlik saygısını oluşturur. Benlik saygısı (özsaygı) benliğin duygusal yanıdır. Benlik saygısı, kişinin kendini değerlendirmesi sonunda ulaştığı, benlik kavramını onaylamasından doğan beğeni durumudur. Kişi kendinde eksikleri bulabilir, kendini eleştirebilir, ancak kendini tümünden olumlu bulup beğenebilir de... Kişinin kendini beğenmesi, kendi benliğine saygı duyması için üstün nitelikleri olması da gerekmez. Çünkü benlik saygısı, kendini olduğundan aşağı ya da olduğundan üstün görmeksizin kendinden memnun olma durumudur. Kendini değerli, olumlu, beğenilmeye ve sevilmeye değer bulmaktır. Kendini olduğu gibi, gördüğü gibi kabullenmeyi, özüne güvenmeyi sağlayan olumlu ruh halidir (www.mef.gazi.edu.tr) (25.03.2004).

Gerçekte klinik araştırma sonuçları ideal benliği ile benlik imgesi arasında bir miktar bile olsa bir farkın olmadığı bireylerin (bu farkı kapatma çabası içine girmeleri gerekmediğinden) genellikle uyuşuk, miskin, amaçsız ve uyum düzeyleri düşük insanlar olduklarını göstermektedir. Nasıl biyolojik yapımız sürekli aktif olmak durumunda ise, psikolojik dünyamız da sürekli aktif olmak zorundadır. Her ne kadar insanoğlu için belli bir süre tatil yapıp dinlenmek onu rahatlatıyorsa, bu tatilin bütün yıl olduğunu düşündüğümüzde ya da ömür boyu olduğunu düşündüğümüzde bu durum pek de normal değildir. Bu nedenle insanın kendisini geliştirmek için bir çaba içinde olması ve benlik imgesi ile ideal benliği arasındaki farkı kapatmaya çalışması gereklidir. Bu onun kendi ruh sağlığı açısından son derece gereklidir (Kuzgun,2002,100/101).

Özsaygı, kişinin kendisiyle barışıklığının bir uzantısıdır. Özsaygı insanın kendini ve sınırlarını olduğu gibi kabul etmesi ve bundan hoşnut olmasıyla ilgilidir. Özsaygı, özgüven gibi dış değerlendirmelere açık olmadığı için başarısızlıktan zarar görmez (baltasbaltas@mynet.com) (26.03.2004)

2.2.3.1. Yüksek benlik saygısı

Düşük benlik saygısı olan çocukların çoğu,hayattaki başarıların büyük bir bölümünü kendi kontrollerinin dışındaki diğer etkenlere dayandırır, bu nedenle kendilerine olan güvenlerini ve gelecekte başarılı olma şanslarını azaltırlar. Aynı çocuklar bir hata yaptıklarında veya başarısızlığa maruz kaldıklarında, bunu kendileri dışındaki nedenlere dayandırarak açıklarlar. (“Kötü bir gün geçirdim.” veya “Öğretmen benden hoşlanmıyor.” “Öğretmenim ayrımcılık yapar.”) Bu onların yeni ve daha başarılı stratejiler geliştirmelerine veya yardıma veya tavsiyeye başvurmalarını daha da zorlaştırır (Yavuzer,2003,19).

Benlik kavramının gelişimi konusunda önemli bir yer işgal eden öğretmenler, pek çok alanda olduğu gibi öğrencilerinin özsaygı düzeylerini de önemli oranda etkileme şansı ve gücüne sahiptirler. Fakat bu söylenenlerden, okul hayatında başarısız olan her çocuğun mutlak düşük bir özsaygısı geliştireceği anlamı çıkartılmamalıdır. Örneğin başarısızlığı konusunda ne ailesinin ne de öğretmenin baskısını üzerinde hiç hissetmeyen bir çocuk büyük bir olasılıkla bu başarısızlığı konusunda kaygı duymayacaktır. Ancak unutulmamalıdır ki, kendisinden hiçbir şey istenmeyen ve beklenmeyen bir çocuk da büyük bir olasılıkla kayda değer bir şey üretemeyecek ve başaramayacaktır (Kuzgun, 2002,103)

Yüksek benlik saygısı olan çocuk, başarılarını büyük ölçüde kendi emeği ve becerisi olarak görür. Kendi kontrol duygusunu hisseder ve başarısızlığa uğradığında daha iyisini yapmak için motive olur. Değişiklikler yapmaya ve daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyduğunun farkına vararak, hatalarını kabul eder ve başkalarını suçlamaktan kaçınır (Yavuzer,2003,21).

Genel olarak denebilir ki, özsaygı düzeyi yüksek olan çocuklar gerek sosyal ilişkilerinde gerekse okul çalışmalarında daha girişimci, daha güvenli ve daha ataktırlar. Yeni şeyler öğrenmeye daha meraklıdırlar ve yeni durumlarla karşılaşmaktan kaçınmazlar. Özsaygı düzeyleri düşük öğrenciler ise bunların aksine, kendilerine daha az güven duyar ve onlardan istenenleri başaramayacakları duygusunu daha yoğun yaşarlar. Bu nedendir ki, başarısızlık sonrası oluşacak doğal mahcubiyet duygusunu yaşamamak için bu gibi riskli durumlardan kendilerini sürekli olarak uzak tutmaya çalışırlar. Yaklaşık 110 yıl önce Psikolojinin Prensipleri (1890) adlı eserini yazmış ünlü İngiliz filozof ve psikolog William James'in şu sözü bu durumu ne güzelsel açıklamaktadır: “Hiçbir şey yapmaya kalkışmazsanız başarısız da olmazsınız/ Başarısız olmayınca da ne aşağılanır ne de mahçup olursunuz” (Kuzgun,2002,102/103).

2.2.3.2. Düşük benlik saygısı

Görevden, denemeden kaçınır. Bu tepki başarısızlık kaygısı ve güçsüzlük belirtisidir.

- Bir oyuna veya ödevde başladıktan kısa bir süre sonra bırakır. En ufak bir hayal kırıklığında yaptığı işten vazgeçer.
- Bir oyunu kaybedeceğine veya başarısız olacağına inandığında yalan söyler.
- Başkalarını suçlayarak veya dış etkenleri ileri sürerek mazeretler bulur(“Öğretmen aptal.” “Öğretmenim delidir, çok ödev veriyor, herkese kızıyor, hiç suçu olmayanlara bağırıyor”) veya olayların önemini hafife alır. (“ Zaten ben bu oyunu gerçekten sevmiyorum”.)
- Okuldaki notları düşer veya alışlagelmiş tüm etkinliklere karşı ilgisini kaybeder.
- Sosyal olarak geri çekilir, arkadaşlarıyla olan ilişkisini kaybeder ya da azaltır.
- “ Hiçbir şeyi doğru yapamıyorum.” “ Kimse beni sevmiyor.” “ Ben çirkinim.” “Bu benim hatam.” veya “ Herkes benden daha akıllı.” gibi kendine yönelik eleştiriler yapar.
- Övgü veya eleştirileri kabul etmede güçlük yaşar.

- Dięer insanların kendisi hakkındaki dūřüncelerinden ve olumsuz akran davranışlarından aşırı derecede etkilenir. Okulu hafife almak, dersi bōlmek, saygısız davranmak gibi tavır ve davranışları benimser.
- Evde ya aşırı derecede yardımcıdır ya da hiç yardım etmez.

2.3. BENLİK GELİŞİMİNE İLİŞKİN KURAMLAR

Benlik konusuna ilişkin aędař dūřüncenin kōkenleri çok eskilere dayanır. Dūřünürler "beden" ve "ruh" olarak insanın iki ayrı yönünden söz etmişler ve genellikle de insanın "ruh"unu ya da "dūřünebilme" yönünü benlik kavramıyla eř anlamlı tutmuşlardır (Diggory,)'Bu incelemede kōkü felsefeye dayanan benlik kavramına, sosyologların ve psikologların yaklaşımları tartışılacaktır.

James genellikle benlik kavramına yaklaşan ilk psikolog olarak kabul edilir. Benlik fikrinin belirgin olmaması James bu kavramı ele alıp betimlemeye yöneltmiştir:

Dūřündüęüm her ne olursa olsun, her zaman az çok kendi kendimin farkındayım. Ayrıca kendi varlığımın da farkındayım. Aynı zamanda bu farkında oluř, benim tarafımdan gerçekleştirilmektedir.

Psikoloji bilimi içinde benlik konusunun ele alınışı William James'in The Principles of Psychology (1952/1891) adlı eseriyle başlar. James bu eserinde, bilimin konusunun bilinen benlik olmasının zorunlu olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla psikolojinin konusu bilinen benliktir (Bacanlı, 1997)

James, benliğin, tarihte a) benliği oluşturan Őeyler, b) bunların doğurduğu duygu ve heyecanlar, benlik duyguları ve c) bu duyguların hareket haline geçtiği eylemler kendi çıkarını gözetme ve kendim koruma konuları açısından ele alındığını belirtmiştir. O, benliğin maddi benlik, sosyal benlik, manevi benlik ve saf benden oluştuğunu yazmakla, insanların birçok benliğe sahip olduğu dūřüncesinin öncülüğünü yapmıştır. İnsanın bedeni, giyecekleri, ailesi, evi, malı - mülkü maddi benliği; arkadaşlarından edindiği kendisi hakkındaki bilgiler sosyal benliği; içsel veya öznel varlığı, psişik fakülte (meleke) veya eğilimleri manevi benliği oluşturmaktadır. Kiřisel birlik olan saf benin ise tamamen psikolojinin konusu dışında olduğu kabul edilmektedir (Bacanlı, 1997)

Birey kendisini tanıyan insanların sayısı kadar "toplumsal benliğe" sahiptir. Tüm. bu insanlar dūřüncelerinde, o bireyin imgesini taşırlar. Ancak bu imgeleri taşıyan kişiler de gruplara ayrılırlar. Birey bu birbirlerinden farklı grupların sayısı kadar da farklı toplumsal

benliğe sahiptir. Çünkü birey bu grupların her birine farklı bir yönünü gösterir. Örneğin; kişi çocuklarının yanında arkadaşlarının arasında olduğundan farklı davranır. Yani birey, çeşitli benliklere ayrılmış olup, içinde bulunduğu toplumun niteliğine göre, sahip olduğu toplumsal benliklerden duruma uyanını ortaya koyar. Bazen bireyden bir kaç toplumsal benliği birden ortaya koyması beklenir. Böyle durumlarda rol çatışması ortaya çıkabilir. Bu çatışmaya bazen de çeşitli toplumsal benliklerin birbirlerine uyum gösterememesi neden olur. Ancak bireyin benliğini koruyabilmesi için kendisine yönelebilecek tehdit ve tehlikeyi en aza indirgeyebilmenin, çatışan toplumsal benlikleri arasında belirli bir uyumu sağlayabilmenin yollarını bilmesi gerekir (Öner, 1985)

İnsanlar, varlık edinmeye bedenlerini süslemeye ve ailelerine bağlanmaya yöneliktirler, İnsanlar çevrelerinden ilgi ve onay beklerler, ayrıca fark edilmek isteği içerisindedirler, İnsanlar düşünsel, ahlaki ya da manevi yönlerden gelişmek, ilerlemek isterler.

Tüm bu istek ve eğilimlerini gerçekleştirebilmek için bireyler kendi benliklerini arama, varlığını koruma eğilimindedirler (James, 1968; Shaver G. K.. 1977; VVells ve Mor-well, 1976: Aktaran, Öner, 1985)).

James (1952), benliğin en geniş anlamıyla, kişinin kendinin olduğunu söyleyebileceği her şeyin toplamı olduğunu belirtmektedir. Cooley ise, "kişinin birinci tekil şahıs zamiriyle yani "ben ", "beni", "bana", "benimki" ve "kendim" kelimeleriyle ifade ettiği şeyleri" benlik olarak kabul etmiştir (Epstein, 1973). Mead'ın yanısıra, Cooley'in ayna benlik kavramını işleyen Festinger, benliğin fiziksel gerçekliğin bir parçası olmadığını, insanların zihinlerinde oluştuğunu belirtmiştir (---, 2002)

'Cooley, bu kavrama daha çok sosyolojik açıdan yaklaşmıştır. Cooley, benliğin James tarafından sosyal benlik olarak nitelendirilen yönü ile ilgilenmiştir. Cooley'e göre kişinin benlik kavramı, içinde bulunduğu toplumsal ortamdan soyutlanamaz. Cooley, bireyin toplum içerisinde diğer insanlarla etkileşimde bulunurken oluşan benliğini "ayna benlik" kavramı ile açıklamaya çalışmıştır. "Ayna benlik" , kişinin etkileşimde bulunduğu diğer insanların kendisini nasıl algıladıklarını ve nasıl değerlendirdiklerini yansıtan bir kavramlaştırmadır. "Ayna benlik" kavramı üç temel öğeden oluşur; 1) Kişinin başkalarının nasıl algılandığına ilişkin tasarımı. 'Buna benliğin toplumsal anlam taşıyan yönü de denilebilir. 2) Başkalarının kişinin bir davranışı hakkında eriştiği yargının ona yorum tepki. Bu da bireyin toplum içerisinde aldığı değerdir. 3) Benliğe ait geliştirilen duygular, (Örneğin gurur duyma, utanma gibi). (Öner, 1985)

İnsan kendini başkalarında uyandırdığı tepkilerle değerlendirir. Ancak bu mekanik bir olgu değildir, insan bir davranışının karşısındaki kişide uyandırdığı yargıyı algıladığında, yargının türüne göre bundan gurur ya da utanç duyabilir. Kişiyi ilgilendiren, davranışlarının başkalarının düşüncelerinde nasıl bir yansıma yaptığıdır. Benlik duygusu her zaman diğer insanları da içerir. Bunlar birey için özel anlam taşıyan kişiler olabileceği gibi genelde çevresinde yer alan kişilerdir(Öner,1985).

Cooley benliği, bireyin davranışını bütünleştiren ve güdüleyen işlevleri olan bir öge olarak görmüştür. Ayrıca benlik, içgüdüsel bir özellik taşımakla birlikte, bilinç dışı görüntüleri içermeyen bilinçli bir süreçtir. James ve diğer pek çok benlik kuramcısı ile aynı görüşü paylaşan Cooley de kişinin kendini değerlendirmesini, bir insan olarak kişinin kendi varlığını sürdürmesine yönelik olan doğuştan ve işlevsel bir güdü olarak kabul etmiştir(Öner,1985).

Mead de (1958), Cooley gibi benliğin toplumsal bir görüntü olduğunu söylemektedir. Benlik toplumsallaşma süreci içerisinde ortaya çıkmaktadır. Mead de benliği "I", ve "me" olma'k üzere ikiye ayırarak incelemiştir. "Me" benliğin, başkalarının tutum ve görüşlerine değer veren yönüdür. Bu aynı zamanda benliğin geleneksel ve edilgen yanıdır, "I" ise benliğin içinden geldiği gibi davranan etkin ve yaratıcı olan yönüdür. Eğer içinde yaşanılan toplum katı ve sınırlayıcı ise "me". "I" üzerinde egemenlik kurar. Bu durumda bireyin etkinlikte bulunabilmesi en aza indirgenir. Ancak toplumsal koşulların elverişli olduğu ortamlarda- "I" etkin ve yaratıcı olup toplumsal süreci etkileyip yapılandırabilme gücünü gerçekleştirebilir. Mead benliğin davranışta bulunan yönüne "I" der. öte yandan "me" benliğin, başkalarının tutumlarının içselleştirilip çözümlenmesi ve örgütlenmesinden oluşan yönüdür.Mead toplumsal etkileşim ve iletişimin bir biyolojik temeli olduğunu ileri sürmüştür, insanda varolan doğal etkileşim ve iletişim, dilin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dil benliğin gelişmesinde ve işleyişinde temel bir ögedir. Dil aracılığı ile birey toplumsallaşmaktadır. Mead, kişiye benlik kavramını, örgütlenmiş topluluğun ya da toplumsal grubun kazandırdığını öne sürmüştür(Öner,1985).

Diğer bireylerin görüşlerini benimseyen bir kimse grubun özel amaçlarını ve kurallarını korumak için kendisinden neyin istendiğini bilir. Yalnızca kendi rolünü ve başkalarının rollerinin neler olduğunu bilmekle kalmayıp, grup etkinliğinin oluşabilmesi için rollerin etkileşme biçimlerinin de nasıl olacağını bilir. Kısaca, birey, toplumun bakış açısının

tümünü benimser ('Broom ve Selznick, 1933, VVells ve Marvvell, 1976Aktaran:Öner,1985)).

Skinner (1954) benliği. İşlevselbiçimde birleşmiş bir tepkiler sistemi diye adlandırmıştır. Tepki sistemi belirgin bir uyarıcı çevresinde örgütlenmekte ise, kişilik de o uyarıcıya göre belirlenecektir. Örneğin bir insanın kişiliği ailesinin yanında başka, arkadaşlarıyla başka olacaktır. Burada birinci değişken yoksunluktur.Örneğin karnı aç olan bir adam, güzel bir yemekten önce ve sonra başka başka kişiliklere sahiptir.(Onur,1993)

Purkey benlik kavramını, bir bireyin kendisi hakkında sahip olduğu inançların karmaşık ve dinamik bir sistemi olarak tanımlıyor.Horrocks ise, bir bireyin kendi kendine var saydığı kimliği olarak tanımlıyor. Benlik kavramı, diğer insanlarla etkileşimden ya da duygularımızla ve düşüncelerimizle iç diyalogumuzdan çıkar.Disiplin yoluyla ana babadan, uygun davranışı gösterme baskısıyla yaşıtlardan, başarı ya da başarısızlıkla okul yaşantısından ve daha birçok olaydan etkilenecek benlik kavramı oluşur.(Onur,1993)

Freud ve Psikanaliz

Psikolojide benlik konusunun önem kazanmasına diğer bir katkı Freud'un öncülüğünü yapmış olduğu psikanalizden gelmiştir. Bilinç - bilinçaltı - bilinçdışı sınıflanmasıyla insan davranışının psikodinamiğine ışık tutarak psikolojide çığır açan Freud, benlik konusunda, psişik aygıtı id - ego - süperego şeklinde yapısal olarak sınıflamaktadır. Ego kişiliğin büyük ölçüde bilinçli yanısıdır ve insanın kendi beni hakkındaki bilinçli bilgisi anlamındadır. Psikanaliz literatüründe benlik yerine egonun ele alındığı görülmektedir.

Freud'un yapısal sınıflamasında ego, id'in istek ve arzularını (id arzuların kaynağıdır) dış gerçeklikle bağdaştırmaya çalışır. Daha geniş anlamda ego, id ve süperego ile dış dünya arasında uygunluk sağlayıcı bir fonksiyon üstlenmiştir. Ego bu fonksiyonunu yerine getirirken savunma mekanizmaları adı verilen birtakım mekanizmalar kullanır (Geçtan, 1979.Aktaran:---,2002)).

Genel olarak bakıldığında psikanalitik kuramda benlik ve ego ayırımı kesin çizgilerle yapılmamıştır.

Fread'un "superego" ve "ego ideal" kavramları "benlik" yargısının yer aldığı "sosyal benliği" temsil ederler.

Saldırgan dürtüler (id'den kaynaklanan),süperego ve ego arasında bir çatışma yaşanmakta, sonuçta kişinin benlik saygısı düşmekte, değersiz bir varlık olduğu düşüncesi oluşmaktadır.(Öner,1985)

Önceleri psikanalitik görüşten yola çıkan Jung, bilinç seviyelerini bilinç - bireysel bilinçdışı - kolektif bilinçdışı olarak üçe ayırmış ve psikolojiye "kolektif bilinçdışı" kavramını getirmiştir. O'na göre, kolektif bilinçdışı insanlığın deneyimlerinin "tortusudur" ve arketip adını verdiği ilk örnekleri içinde taşır. Arketiplerden bazıları kişilik (veya Jung'un deyişiyle psişe) için çok önemlidir. Bunlardan özellikle kişinin topluma karşı takındığı maskeleri ifade eden persona ve kişiliğin örgütleyici ögesi olan Ben (Şelf), benlik konusuyla ilgilidir. Jung, antropoloji yönelimli, çok -boyutlu bir kuram geliştirmiş, bu yüzden de anlaşılması zor bir kuramcı olmuştur.(Bacanlı,1997)

Psikanalitik kuramdan ayrılarak kendi kuramını geliştiren diğer bir kişi de Adler'dir. Adler, daha çok sosyal faktörlere önem vermiş ve insanların öncelikle sosyal güçler tarafından yönlendirildiğini kabul etmiştir. Ona göre, insanda doğuştan itibaren bir aşağılık duygusu oluşur; bunun nedeni de üstünlük duygusunu tatmin edememesi dolayısıyla, çevresine bakıp kendisinin güçsüzlüğünü fark etmesidir. Bu aşağılık duygusuna karşı insanlar çeşitli taktikler geliştirirler. Bu düşüncelerin yanısıra, Adler kişinin genel bir amaca ulaşmak için geliştirdiği yaşam biçiminin benlik kavramı ve benlik idealine, dış dünya hakkındaki düşüncelerine ve ahlaki inançlarına dayandığını öne sürerek, benlik ve ideal benlik konularına eğilmiştir. Genel olarak ele alındığında Adler'in sosyolojik yönelimli bir kuram geliştirdiği görülmektedir(Bacanlı,1985.Aktaran:---,2002).

Freud'dan sonra aynı konuyla ilgilenen neoanalistler arasında Horney, Erikson ve Sullivan sayılabilir. Horney ideal benlik ve benlik - sevgisi Erikson ise özellikle kimlik ve kimlik bunalımı kavramları üzerinde durmuştur. Sembolik etkileşim görüşünden de etkilenen Sullivan, konuyla ilgili olarak "ben - sistemi" kavramını geliştirmiştir. Ona göre, ben sistemi anksiyete sonucunda oluşur ve iyi - ben ve kötü -ben davranış biçimlerini içerir. Sullivan ben sisteminin toplumun mantık dışı yönlerinin bir sonucu olduğunu ileri sürmüştür (Geçtan, 1981.Aktaran:—,2002).

Jung'un kuramında ise, "benlik" kişiliğin bütünüdür. Benlik, kişiliğin odak noktasıdır, diğer sistemler onun çevresinde kümeleşirler. 'Bu sistemleri bir bütün olarak tutan, kişiliğin bütünlüğünü, dengesini ve sürekliliğini sağlayan benliktir.

Her insanın amacı kendini gerçekleştirebilmektir. Ancak bu amaca yaklaşabilmek, uzun, güç ve karmaşık bir yolun aşılmasını gerektirir. Bu nedenle benlik ancak orta yaşlara gelindiğinde ortaya çıkmaya başlar; çünkü bundan önce kişilik, gelişimini ve bireyleşimini tamamlamamıştır (Geçtan,1986.Aktaran:---,2002)

Erving Goffman

Benlik konusuna katkıda bulunan diğer bir düşünce akımı da sembolik etkileşimci görüştür. Bu görüşü savunan kişilerin başında Cooley, Mead ve Goffman sayılabilir. Sosyolog Charles Horton Cooley 1900'lu yılların başlarında benlik konusuna eğilmiş ve bireyin ben olarak kabul ettiği duyguların ben - olmayan olarak kabul ettiği duygulardan daha güçlü olduğunu ifade etmiştir. Ancak onun konuya en büyük katkısı "ayna benlik" kavramı olmuştur. Cooley, bu kavramı bireyin kendini başkalarının algıladığı gibi algılaması olarak tanımlamıştır (Epstein, 1973). Daha sonraları, sosyolog filozof olarak tanınan George Mead ise, Cooley'in ayna benlik kavramı üzerinde durmuştur. Ona göre, benlik (veya kendi tabiriyle ben kavramı kişinin başkalarının kendisine nasıl tepkide bulunduğuyla ilgilenmesinin bir sonucu olarak sosyal etkileşim içinde ortaya çıkar. Bu düşüncelerin etkisi Sullivan'da açıkça görülmektedir. Dolayısıyla ne kadar sosyal rol varsa, o kadar benlik vardır. Tabii ki, bu benliklerin hepsi de önemli değildir; bazıları daima önemlidir, bazıları özel durumlarda önem kazanır, bazıları ise kişilik değişkeni olarak bir önem taşımaz (Bacanlı,1997)

Goffman'a göre bireylerin karşısındakilerde oluşturdukları izlenimleri kontrol etmek için gösterdikleri davranışlar vardır ve bu davranışlara kendini ortaya koyma (şelf - presentation) denir. Kendini ortaya koyma günlük sosyal etkileşimlerin yürümesine yardımcı olur. Kişi kendini ortaya koyarken, belli bir kişi olduğu iddiasında bulunmaktadır (durum tanımlaması). Kişinin bu iddiasının karşısındaki kişiler tarafından kabul edilmesi gerektiğini belirten yazısız bir kural vardır (işler kamuoyu). Bu kural genellikle çiğnenmedikçe farkına varılmaz. Kişinin iddiasına karşısındaki kişiler tarafından karşı çıkılınca (kural çiğnenince) kişi kimliğini ve dolayısıyla iddiasını korumaya ve düzenlemeye yönelik çabalara girişir (Öner, 1985).

Bireyler sosyal etkileşim içinde karşısındaki kişilerde istedikleri izlenimi oluşturabilmek için birtakım roller oynamakta, "maskeler" kullanmaktadırlar. Bu maskeler kişi için birer benlik haline gelmektedir; çünkü bireyler çeşitli ortamlarda çeşitli amaçlarla çeşitli roller oynamak durumunda kalmaktadırlar.

Erving Goffman sosyal etkileşimi tiyatrovare bir performans veya kişinin kendini içinde bulunduğu durumla uyum içinde tutmaya çalıştığı bir "yol" olarak görmüştür. Ona göre kişiler arası etkileşim, hatta daha geniş bir perspektif içinde, dünya (görünüşler dünyası - the world of appearances) herkesin kendi rolünü oynadığı bir tiyatro sahnesi gibidir.

Goffman'ın bu görüşleri psikolojiden antropolojiye kadar (Bock, 1988) çeşitli alanları etkilemiştir.

Görüldüğü gibi, sembolik etkileşimci görüş William James'in sosyal benlikle ilgili olarak belirttiği şu düşünceden oldukça etkilenmiştir:

"İnsanın onu tanıyan ve zihninde imajını taşıyan bireyler kadar sosyal benliği vardır... Ama, imajları taşıyan bireyler tabii olarak gruplara ayrıldığı için, pratik açıdan, o kişinin, düşüncelerine önem verdiği birbirinden farklı kişiler veya gruplar kadar çeşitli sosyal benliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Genellikle kişi, bu çeşidi grupların her birine kendinin farklı bir tarafını gösterir... Kendimizi çocuklarımıza (klüp), arkadaşlarımıza gösterdiğimiz gibi; müşterilerimize, emrimizdeki işçilerimize gösterdiğimiz gibi göstermeyiz. Bu olay, insanın birkaç benliğe bölünmesinin pratik açısından ne olduğunu ortaya koyar" (Bacanlı,1997).

Yeni Freud'cular, Adler, Horney, Fromm ve Sullivan, benliğe temel dürtülerle toplumsal gerçekler arasındaki uzlaşmayı gerçekleştirme işlevini yüklemişlerdir.

Adler, benliği yaratıcı bir güç olarak görmüştür. Bütünleşmiş ve bağdaşıklık sağlamış olan yaratıcı ben, kişiliğin öncüsüdür. Benliğin yaratıcı yönünü tanımlayabilmek güçtür. 'Bu yaratıcılığı göremeyiz, ancak onun etkilerini görebiliriz. Bazen bu güç, bir uyarının birey üzerindeki etkileri ile onun bu uyarana tepkisi arasına girer. Temelde yaratıcı benlik kavramı, bireyin kendi kişiliğinin yaratıcısı ol-' düğü görüşünü kanıtlar. Birey, kişiliğini doğuştan itibaren sahip olduğu yaşantılarından kurar. Yaşama anlam veren bireyin yaratıcı benliğidir. Ayrıca yaratıcı benlik yaşamın etkin olan temelidir (Öner,1985)).

'Horney (1903). bireyde en canlı olan odak noktasının "gerçek benlik" olduğunu ileri sürmüştür. "Gerçek benlik", duyguların kendiliğindenliğini ifade eder. Yani kendiliğinden ilgi ve enerjinin kaynağıdır; istek ve karar verme yetiştir; insanın, genişlemek, büyümek ve kendi kendini tamamlamak isteyen parçasıdır. Gerçek benlik duygu ve düşüncelerimize evet ya da hayır şeklin-da tepkide bulunabilmeyi içerir. Bu, gerçek benliği güçlü ve etkin olduğu zaman, bireyin karar verebildiğinin ve verdiği kararların sorumluluklarını üstlenebildiğinin göstergesidir. Bu da, gerçek bir tamamlanmayı, bütünleşmeyi, kendine özgü olmayı kolaylaştırır, böylece gerçek benlik, içsel bir çatışma olmaksızın işlevini yürütebilir(Öner,1985).

Ancak gerçek benlik bir zayıflama gösterdiğinde, birey kendi benliğine yabancılaşır. Kendine yabancılaşan birey yöneten olmak yerine yönetilen durumunda olmayı yeğler. Ya

da birey aşırı derecede etkin davranarak gerçek benliğinden yine uzaklaşır; görkemliliğe ulaşmaya çabalarken kendine iyice yabancılaşır ve başka bir kalıba girer. Artık olduğu gibi değil de kendini görmek istediği gibi görür, hissetmesi gerektiği gibi hisseder, istemesi gereken şeyleri ister, sevmesi gereken şeyleri sever. Gerekliliklerin yönetimi artık onu olduğu ya da olabileceğinden koparıp başka şeylere doğru sürükler. Artık kişi kendi imgelerine göre "başka birisi"dir. Gerçekten de öylesine başkadır ki, bu başkalaşmışlık içerisinde kendi gerçek benliği solup gider. Ya da birey kendi gerçek benliğine karşı etkin davranışlarda bulunur ve bunu da "benliğinden nefret etme" biçiminde ortaya koyar. Kendi gerçek benliği sürgünde olan, cezalandırılmış bir suçludur artık; kişi, yok edilmekle tehdit edilmektedir. Tüm bu davranışların sonucu bireyin kendi gerçek benliğine yabancılaşmasıdır.(Öner,1985).

Horney'in "gerçek benliği"ni Freud'un ego kavramıyla karşılaştırınca durum daha bir açıklığa kavuşacaktır. Freud'a göre "ego" bir işçidir. Bazı işlevleri vardır. Ancak,' bazı şeyleri başlatma ya da uygulamaya 'koyma gücünden yoksundur. Horney ise. gerçek benliği coşkusal güçlerin, yaratıcı enerjinin, yön veren, başat olan güçlerin kaynağı olarak görür. Ancak sağlıklı insanlarda gerçek benlik tüm bu gizil güçlere sahip olabilir ve işlevde bulunabilir(Öner,1985).

Erikson, benlik kavramının, yaşamın belirli dönemlerinde, kritik bir biçimde, yaşa ve duruma göre değişikliklere uğradığını; bu sürecin bireyin yaşamını belirli dönemlere ayırdığını ileri sürmüştür. Her yaşam döneminde ortaya çıkan kritik ve dramatik değişikliklerle ego sistemi yeni bir kimlik kazanır. İçinde olunan dönemin toplumsal ilişki kalıpları bu kimliğin özelliklerinin belirleyicisi olur(Öner,1985).

Erikson'un "bedensel ego" adını verdiği benliğin bir parçası olan beden kavramı, biyolojik gelişme ile, birlikte değişikliklere uğrar. Erinlik ve ergenlik dönemlerinde birey çocukluk dönemlerindeki benzer hızlı bir büyüme ve değişme içerisinde. Ortaya çıkan yeni durumlar ego kimliğinin bir önceki dönemdeki normları ile çatışmaya düşerler. Böylece rol imgelerinden, oluşan "ego kimliği", "öz kimlik" ile birbirine karışır. Erikson bu sürece "kimlik krizi" der. Kimlik krizi yeni bir kimliğin biçimlenmesine yol açar. Kimliğin biçimlenmesinde etken olan iki yön vardır. Bunlardan biri benlik, diğeri ise ego yönüdür. Ego kimliği, krizler sırasında çocuğun edindiği toplumsal kaynaklı gerçeklerin, yani çevrenin ürünüdür. Öz kimlik ise ben imgelerinin bütünleşmesinden ve bütünleşen bu ben kavramına bağlanan rol imgelerinin birleşip yeni bir bütünlük kazanmasından

doğar.Erikson ergenlik çağında özdeşleşme sürecini bir oluşum olarak görmüş, kimliği ise bu oluşum sonucu kazanılmış yeni kimlik olarak tanımlanmıştır. Yani özdeşleşmenin bittiği yerde kimliğin oluştuğunu ileri sürmüştür. Kimliğin biçimlenmesinde geçmiş kimlikleri!, kalıntısı daima yer alır ve geçmişte yapılan özdeşimler, hiçbir zaman son bulmaz.

Erikson için en önemli özdeşim süreci erenlik ile başlar. Çocukluk kimliğinden gençlik kimliğine geçişte, bütünleşme, özellikle ego-kımlı-ği biçiminde yer alır, çocukluk özdeşimlerin toplamından farklı ve ondan fazla bir şeydir; yani ego kimliği bütün özdeşimlerin bütünleşmesi anlamını taşır. Ayrıca ego kimliğinin ayrılık ve süreklilik özellikleri vardır(Öner,1985).

Ergenlik döneminde çocukluktakine benzer hızlı bir büyüme ve buna ek olarak da genital bölgelerde fiziksel bir olgunlaşma başlamıştır. Onu en fazla ilgilendiren şey toplumsal bir rol edinebilmektir. Birey, kendine ait geliştirdiği duygularla, başkalarının onu nasıl görmekte olduğunu, ona karşı nasıl duygular içerisinde olduklarını aşırı derecede kıyaslamakla meşguldür. Ayrıca, içinde bulunduğu durumdaki prototiplerle, ilk yıllarda kendisine verilen roller ve kazandırılan beceriler arasında nasıl bir bağdaşım kurabileceğini araştırmaktadır. Bu durum bireyin yeniden 'kendi içindeki ayrılık ve süreklilik özelliklerini arayıp bulma çabasını gerektirir. Bu çabalamalar içerisindeki ergen, çocukluk döneminde yaşamış olduğu krizlerin bir çoğu ile yeniden baş etmek durumundadır.

Ego kimliğinin içsel sürekliliğini ve ayrılığını sürdürebilmesi, bireyin çevresindekilere ifade ettiği şeyin aynılığına ve sürekliliğine bağlıdır. Bu bağdaşım sağlana bilindiği zaman birey kendisini güvenli hisseder. Bu dönemin yarattığı başlıca tehlike rol karmaşasıdır. Rol karmaşası ise sonuç olarak.bir kimlik karmaşasına yol açabilir (Öner,1985)).

Fromm ve Sullivan benlik kavramını sosyolojik bir açıdan ele almışlardır.

Fromm, benlik, bencillik ve kendini sevme kavramlarını ele alıp incelemiştir. Fromm'a göre modern kültürde bencillik bir günah olarak ele alınmaktadır. Bencil olmak bilinçaltı olarak görülürken, başkalarını sevmek bir erdem olarak kabul edilmiştir. Fromm'a göre bu düşünce, modern kültürdeki gerçek uygulamalara açıkça ters düşmektedir. Ayrıca insanın doğasında varolan en güçlü dürtünün bencillik olduğunu ve bu dürtüyü izleyen bireyin en genel iyiyi bulabileceğine inanan görüşlerle de bağdaşmamaktadır.Bencil olmanın kötü bir,şey olduğu ve insanların kendilerini sevmelerinin başkalarını sevebilmelerini engelleyeceği görüşü yalnızca din biliminde ve felsefede kalmamıştır. Evde, okuida,

»kilisede uygu-•anmış, sinemada ve yayında da sık sık vurgulanmıştır. "Bencilleştirilebilir mi sorusu akla gelmektedir. Bu durum, bireyin kendisini kurban edeceği konuyla sınırlıdır. Son yıllarda genellikle dogmatik baskıcı görüşlerin insanlardan beklediği bir tür kendini kurban etmesidir. Uğruna kurban olunan bir önder, bir ırk olabilmektedir. Onu bir tür bireyin kendi benliğini ulu ve güçlü 'olan uğruna hiçleştirmesidir(Öner,1985).

Freud, bencilliği narsislik kişilik yapısı içerisinde ele almıştır ve narsist bir kişinin sevgisini diğer insanlara vermeyip kendine yönelt-tiğnil ileri sürmüştür. Ancak Fromm bu yargının ilk yarısını kabul etmekte ve narsist bir kişilik yapısına sahip olan bir kimsenin ne başkalarını ne de kendisini sevemeyeceğini ileri sürmektedir(Öner,1985).

Sullivan'm kuramı insanlararası ilişkilerdeki davranışları vurgular. Sullivan'a göre, insan ilişkilerinin en önemli ve can alıcı yönü iletişimidir. Ona göre inceleme birimi insan değil "ilişki durumudur". Kişiliğin yapısal örgütü içsel algılardan çok kişilerarası ilişkilerin ürünüdür. Kişilik, ancak diğer insanlarla ilişki içerisinde iken ortaya çıkar (---,2002).

Hem psikanalizin, hem de sembolik etkileşimci görüşün etkisinde kalmış olan Sullivan benlik yerine "ben - sistemi " kavramını kullanmış ve bu kavramı "anksiyetenin zararlarından kaçınmak veya bu zararları azaltmak ihtiyacıyla ortaya konan bir eğitici yaşantılar organizasyonu" şeklinde tanımlamıştır (Epstein, 1973). Bir psikolojik danışma kuramı geliştirmiş olan Rogers ise, benliğin "benin karakteristik ve ilişkileri ile ilgili algıların organize, akıcı ama tutarlı kavramsal örüntüsü" olduğunu belirtmiştir (Hail ve Lindzey, 1978). Allport, Ona göre, kişiliğin diğer kısımlarından ayrı bir kimlik olarak davranan ben (ego) veya benlik (self) yoktur(Öner,1985).

Sullivan'a göre benlik tümüyle yaşanan olayların ve insanın kendisine yansıtılmış değerlendirmelerin sonucunda oluşur ve öğrenilen bir görüngüdür. Benlik sistemi eğitsel deneyimlerden oluşan, onay elde etmek, kaygı yaratacak durumlardan uzak olmak amacı ile bireyde örgütlenen yaşantılardan oluşur. Benliğin oluşumunun kökeninde ana-babanın pekiştirmesine ya da kınamasına bağlı olarak doyurucu ya da kaygı yaratan nitelikteki çocukluk yaşantıları bulunur. Bu çocukluk yaşantıları, "lyi-ben", "kötü-ben", "ben-olmayan" gibi kavramları içerir (Öner,1985).

İnsan İlişkilerinin ürünü olan kaygı, başlangıçta anneden çocuğa aktarılan, daha sonraki yaşamda ise bireyin güvenliğinin tehlikeye girdiği durumlarda yaşanan bir duygudur. Kişi kaygıdan kaçınmak amacı ile çeşitli koruyucu önlemler alır ve davranışlarını denetler' örneğin çocuk ana-babasının isteklerine boyun eğmekle cezadan kaçınabileceğini! öğrenir.

Bu koruyucu önlemler, bazı davranış biçimlerin! de yasaklayarak (kötü-ben) bireyin benlik sistemini oluşturu.

Allport, ego ve benlik yapılarının bileşiminden oluşan "proprium" kavramını ileri sürmüştür. "Proprium" yaşamımızın bize özgü, yalnızca bizim olarak kabul ettiğimiz tüm alanlarını o kişiliğin içsel bir birlik oluşturan bütün yönlerini, hatta kişiliğin çatışan yönlerini de kapsar (Öner,1985).

Allport benliğin gelişmesini, bebeklik, okul öncesi, okul yılları ve ergenlik devreleri içerisinde ele alıp incelemektedir. Yeni doğmuş bir bebek, kendisinden bir benlik olarak haberdar değildir. Onda bilinç vardır fakat ben-bilinci yoktur. Kendisini bir nesne olarak çevreden ayırt edemez, hatta bir bir buçuk yaşlarında bile bebekle çevresi arasında aracılık yapan bir benlik yoktur. Ancak bebek kendine gelen uyarılara tepkide bulunur. Çevresi ile olan etkileşimler sonucu bebek kendisi ile kendi dışındakiler arasında "ben" ve "ben olmayan" biçiminde ayrışmalar yaparak kendini farketmeye başlamaktadır. Bu nedenle çocuk önce nesne "ben"! senin nesne "sen"i öğrenir. Yani "me" daha önce öğrenilir. Özne ben yani "I" kavramı daha sonra geliştirilebilir(Öner,1985).

Bazılarına göre güdü bireyi gerilimin giderilmesine, dengenin sağlanabilmesine, rahatlık, uyum ve doyumun elde edilebilmesine yönelen bir güçtür. Güdü böyle ele alındığında güdünün bizim alışlagelmiş gerilimlerimizi azaltmaya çalışan işlevinden başka bir işlevi yoktur(Öner,2002).

Buna karşıt görüş ise güdüyü daha başka bir düzenleme içerisinde ele almaktadır. 'Burada bireyin çabalarının en belirgin özelliği, dengeye karşı direnç göstermesidir: gerilim azaltmaktan çok sanki gerilim yaratmaktır. Güdüler ancak bu görüş açısından ele alındıklarında uygun çabanın gösterilmesi söz konusudur. Bireyin çatışmalarla kuşatılmış bir durumdayken bu çatışmalara karşı uygun çabaları gösterebilmesi, kişiliğinin bütünlüğünü korumaya yöneliktir ve ancak birey bu süreç içerisinde kendisini bulup, yaşamına yön verebilir(Öner,2002).

Cari Rogers insan doğasına iyimser bakan psikologların başında gelir. Ona göre her insan doğuştan mutluluğu arar, potansiyellerini gerçekleştirmek için çabalar. Gelişme ve iyiye doğru değişim insanın doğasında vardır.Rogers benlik bilincine önem verir. Bir kimsenin benlik bilinci onun kendisiyle ilgili düşüncelerini, algılamalarını ve kanaatlerini içerir: kendisini nasıl gördüğünü içerir. Benlik bilinci iyi, kötü, ya da ortada olabilir. Benlik bilinci her zaman gerçeği yansıtmayabilir. Yetenekli olduğu halde bir insan kendini yeteneksiz

görebilir veya yeteneksiz bir kişi ise, kendini yetenekli zannedebilir. Benlik bilinci bizim kendimizi nasıl gördüğümüzü ifade eder. Herkes daha olumlu, daha gelişmiş bir benlik geliştirme çabası içindedir.(Öner,1985).

Koşulsuz sevgi içinde büyüyen kişilerin benlik anlayışları güçlü ve olumludur. Yapılan davranışla benlik bilinci arasında bir farklılık varsa o zaman kaygı ortaya çıkar, farklılık ne kadar büyükse, kaygı da o kadar kuvvetli olur. örneğin, Hatice kendisini iyi bir genç kız olarak biliyor. Bir gün babası cüzdanını masanın üzerinde bırakmışken Hatice kendisini birkaç arkadaşıyla birlikte sinemaya götürecektir kadar para alıyor. Bu durumda Hatice davranışını ya kötüler, "Ben iyiyim, ama bu yaptığım hırsızlık, kötü bir davranış" veya akla uygun biçime sokar, "Babamın çok parası var, birazını alsam pek fark etmez, bunda hiç kötülük yok" gibi.

Rogers bireyin kendini aldatmaya başlamasıyla kaygı düzeyinin artacağını ve zamanla bireyin benlik bilincinin temelinden sarsılacağını söyler. Yukarıda anlatılan durumda en sağlıklı yol, Hatice'nin kötü bir davranış yaptığını kabul etmesi ve bu davranışın kendine uymadığını bilerek bir daha yapmamaya karar vermesidir. Hatice kendini kötüleme ve aşağılamaya gitmemelidir, çünkü davranışının kötü olması, onun kötü bir insan olduğu anlamına gelmez. Hatice kendini kötülemeden uygunsuz davranışından uzaklaşmalıdır. Kendi kendimizi affetmemiz ve kendimizi koşulsuz olarak sevmemiz ve saymamız, bizim sağlıklı yaşamımızın ve gelişmemizin temel ilkesidir.Rogers, benlik kavramını görüngüsel bir açıdan ele almıştır. Rogers kişilik kuramında büyük önemi kişiliğin geliştirilmesine ve değiştirilmesine verirken iki kavramı vurgulamıştır; Bunlardan biri organizma, diğeri ise benliktir. Organizma, psikolojik açıdan ele alındığında tüm yaşantıların odağıdır. Yaşantı, organizmayla herhangi bir anda ilgili olan ve farkında olunan her şeyi içerir. Bu yaşantıların tümü de bireyin görüngüsel alanını oluşturur. Görüngüsel alan ise yalnızca bireyin kendisinin bilebileceği bir başvuru çerçevesidir. Bireyin davranışını onun görüngüsel alan belirler. Buna "bireyin öznel gerçeği" de denebilir. Davranışın belirleyicisi uyaran durumlar olmamaktadır. Yani davranış dış gerçeklerle ortaya çıkmaz(Öner,1985).

Bu nesneye ait olup da kişinin kendisi tarafından farkedilen benlik algılarının örgütlenmiş biçimini de Rogers "benlik kavramı" ya da "benlik yapısı" olarak tanımlamaktadır Benlik kavramı, bireyin kendisini algılamasını, kendisinin diğer insanlarla olan ilişkilerine ait algılarını, ve bütün bu algılara verilen değerlerini içerir (Öner,1985).

Rogers'a göre gelişme ve gerçekleşme eğilimi yaşantıların bsn-likte sembolize edilmiş bölümünde kendini gösterir. Buna benliği ya da kendini gerçekleştirme denir. Eğer benlik il© organizmanın yaşantıları az çok bağdaşım halinde ise o zaman gelişme güdüsü bütünlüğünü korur. Rogers bireyin doğuştan ileriye, olgunlaşmaya yönelik bir yeterliği ve eğilimi olduğunu söyler. Bu eğilim gerçekleşmesi süresince birey çeşitli durumlarla karşılaşabilir. Birey, ya yaşantıları olduğu gibi algılar ve sembolize eder. Ya da benlik kavramı ile bir ilişkisi olmadığından fark etmeyebilir. Ya da yaşantı benlik kavramı ile tutarsız olduğundan çarpıtılarak sembolleştirir. Ya da hiç sem-bolleştirmez. Diğer insanlar tarafından olumlu olarak değerlendirilme ve kabul edilme gereksinimi, yaşantıları algılama b¹-çimini önemli ölçüde belirler. Birey için, kendisine yakın olan kişilerin tutumları çok önemlidir. Bunlar bazen onu hoşnut kılarken bazen onu düş kırıklığına uğratar. 'Bireyi hoşnut eden yaşantılar onun kendisine değer vermesini sağlar. Ancak bazen bireyin öz yapısı, organizmik gereksinimleri, çevresindekilerin değerleri ile uyuşmayabilir. Bunun sonucu, bireyin kendisi için önemi olan kişilerin, olumlu karşıladıkları davranışlara yönelmeye, beğenmedikleri davranışlardan giderek kaçınmaya ya da vazgeçmeye başlar. Ancak, bir de bireyin kendini gerçekleştirme eğilimi temel bir güdü olarak varlığını sürdür, enektedir. Bu nedenle bireyin kendini gerçekleştirme eğilimi ile çevreden gelen değerlendirmeler bağdaşmadığı zaman, bir çatışma durumu ortaya çıkan (Geçtan, 1981.Aktaran:Öner,1985).

Rogers'a göre, bireyin sağlıklı b;r benlik kavramı geliştirebilmesi için bağdaşım temel ilkedir. Birey gerçek yaşantıları ile uyumlu değerlendirmeler yapabildiği oranda bağdaşım gerçekleşir. Ancak, çevre engellemeleri ve korku yeren bazı durumlarda" bireyin benlik kavramı organizmanın gerçek yaşantılarından farklı olur ve o zaman bağdaşmazlık ortaya çıkar. (Rogers, 1951).

Combs ve Snygg tarafından geliştirilen benlik kavramı, görüngüsel bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu yazarlara göre bireyin, davranışı onun kendisini ve çevresini algılayış biçimine bağlıdır. Yani bireyin nasıl davranacağını kendisini ve içinde bulunduğu durumları algılama biçimi belirler.

Maslow'un Kuramı

Maslow'un kuramı çoğu kez kişilik kuramı olarak da algılanır. Kuramda benlik bilinci önemli bir yer tutar ve bu nedenle yeniden kısaca hatırlamakta yarar vardır.

Maslow'un Kendini. Gerçekleştirmiş Bir Kişide Gördüğü Bazı Özellikler

Gerçeğin bilinebilecek yönlerini doğru olarak algılar. Bilinemeyecek olanların bilinemeyeceğini doğru olarak algılar. Gerçeği olduğu gibi kabul eder. Kendini olduğu gibi kabul eder. Başkalarını olduğu gibi kabul eder.

Yabamın getirdiği olayları tam anlamıyla yaşayarak tadını çı Karma eğilimindedir.

-Kendiliğinden hareket eder.

-Yaratıcı bir biçimde davranabilir.

-Kendine ve yaşama gülebilir.

-İnsanlığa değer verir ve onun sorunlarını ciddiye alır.

-Son derece yakın ve derin birkaç dostu vardır.

-Yaşamı bir çocuğun gözü ve kalbiyle görüp yaşayabilir.

-Gerektiğinde çok çalışır ve sorumluluğunun farkındadır.

-Dürüştür.

-Çevresinin farkındadır, sürekli çevresini araştırır ve yeni şeyler dener.

-Savunucu değildir.

Maslow güduları mertebeli bir yapı içinde görür ve insanların alt basamaktaki gereksinimleri giderir gidermez, üst aşamadaki güduları doyurmaya yöneleceğini kabul eder. En sonunda bireyin ulaşacağı en yüksek yer kendini gerçekleştirme noktasıdır.

Kendini gerçekleştirme, çoğu insan için ancak bir anlık bir yaşantıdır, ne var ki bazı kimseler daha uzun zaman bu anı yaşayabilirler. Kendini gerçekleştirmiş bir kişinin bazı özelliklerini yukarıda verdik. Maslow tarihte bazı önemli liderlerin (Eleanor Roosevelt, Albert Einstein, Spinoza, Abraham Lincoln gibi) kendini gerçekleştirmiş kişiler olduğunu ifade etmiş, üniversite öğrencileri üzerine yaptığı araştırmalarda, kendini gerçekleştirmiş kişilerin çok az sayıda olduğunu görmüştür(Cüceloğlu,1993).

3. BENLİK GELİŞİMİ VE BENLİK SAYGISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

3.1. BENLİK GELİŞİMİ

Benlik bir takım yaşantılar sonunda kazanılan edinik bir yapı, bir oluşumdur. Başlangıçta çocuk kendi varlığının farkında değildir. Doğuşta çocuk “ben “ ile “ben olmayanı” birbirinden ayırt edemez. Onun için dünya dıştan mı içten mi geldiğini bilmediği bir izlenimler karmaşası gibidir. Çünkü duyum mekanizması yoluyla birçok ışıklar, renkler ve şekiller görmekte, sesler duymakta; soğuklu, sıcaklık, değinim, koku uyarılarını etkisi altında kalmakta bedeninde acı-sızı, rahatlık, açlık-tokluk gibi çeşitli iç duyumlar olmaktadır. Fakat bunları anlama ve bütünüyle kavrama zamanla oluşmaktadır. Başlangıçta çocuk için önemli olan bedeniyle ilgili ihtiyaçlardır. Açlık, susuzluk, üşüme, terleme gibi bedeninden gelen rahatsızlıkların bilincine varır. Ama henüz o kendi bedenini bile dış çevresinden ayıramamakta, nerede kendisinin bittiğini ve nerede dış çevrenin başladığını bilememektedir (Baymur,1994,265).

Bugün, kişilik uyumsuzluklarını giderme ve ruhsal sağaltımı (psikoterapiyi) gerçekleştirme çalışmalarında ana sorun olarak, benliğin güçlendirilmesi ele alınmaktadır. Çünkü kişiyi ayakta tutan onun benliğidir. Bu nedenle, aile ve okulda, bireyin kişiliğini geliştirme çabası sırasında da benliğin güçlendirilmesi baş amaçtır. Benliği güçlendikçe, kişi, çevresindeki sorunlarla daha kolay baş edebilmektedir. Benlik, en az ergenlik dönemi sonuna değin süren bir çaba ile güçlenebilmektedir (Bakırcıoğlu,1994, 69).

Benlik kavramı bir seferde gelişmez. Benlik kavramı ergenlikte ve ilk yetişkinlikte son derece önemli olan dinamik ve yaşam boyu süren bir süreç içinde gelişir. Diğer insanlarla etkileşimden ya da kendi duygularımızla ve düşüncelerimizle, iç diyalogumuzdan çıkar. Disiplin ve sevgi aracılığıyla anne-babadan uygun davranışı gösterme baskısı ile yaşitlardan, başarı ya da başarısızlıkla okul yaşantılarından ve bir yığın başka olaydan etkilenir. Buna karşılık ruh ve beden sağlığımızı, başkalarıyla ilişkileri, akademik başarıları ve meslek seçimini etkileyebilir. Eğer her şey yolunda giderse - çoğunluk için böyledir- çeşitli parçalar birbiriyle harmanlanır ve kapsayıcı bir benlik kavramı oluşur. Aksi takdirde, sonuç uyumsuzluk ve benlik kavramını uyuşturucu ya da terapiyle değiştirme girişimleri olabilir (www.mef.gazi.edu.tr) (25.03.2004).

Güçlü bir benlik geliştirebilmek için birey; bebelik, çocukluk ve ergenlik dönemlerinin her birinde duyduğu gereksinimlerini doyurucu düzeyde ve dengeli bir biçimde gidermiş, bu dönemlere ilişkin sorunlarını, başarıyla çözmüş olmalıdır. Kişinin, çevre olanaklarından

yararlanıp, gizli güçlerini geliştirebildiği kendini gerçekleştirdiği oranda, benliğini güçlendirmiş olacağı söylenebilir (Bakırcıoğlu, 1994,69).

Benliğin gelişmesinde kişilerarası ilişkilerin büyük bir önemi vardır. Çevremizdeki insanların (küçükken ana-baba ve kardeşlerin, daha sonra öğretmenlerin ve arkadaşların) bize karşı tepkileri benliğin muhtevasını etkiler. Bizim için önemli kişilerin bizi beğenip beğenmemeleri, bizimle övünmeleri ya da bizden utanmaları, bu kişilerin hakkımızda söyledikleri şeyler benliğin alacağı şekli etkiler. Sürekli olarak kendisine çirkin, aptal ve tembel denen çocuk, gerçekten bu nitelikleri benimseyebilir. Buna mukabil kendisini güzel, becerikli, çalışkan ve iyi bulan yakınları arasında çocuk, gerçekten kendini böyle değerli bir kişi olarak görmeye ve buna uygun davranış görüntüleri geliştirmeye başlar.

İlginç bir şekilde çocuklar anne ve babalarına karşı büyük bir güven duyarlar. Onlara göre anne ve babalar hep en iyiyi bilirler. Bu nedenle çocuklar anne babalarının yanlışlık yaptıklarını veya çocuklarını yanlış yönlendirdiklerini dikkate almazlar. Bundan dolayıdır ki, anne ve babalarının istek ve beklentilerini yeterince karşılamadıklarını düşünen çocuklar bu durumdan kendilerini sorumlu tutar ve kendilerini suçlarlar. Bu durumda da kendilerini değersiz görüp, onların sevgilerini hak etmedikleri hissine kolayca kapılırlar (Kuzgun,2002,101).

3.2. BENLİK YAPISINI ETKİLEYEN ETMENLER

Benlik saygısının, kişinin geldiği aile, anne-baba, eğitim düzeyi, meslekleri, ekonomik durumları, gibi daha pek çok etkenle ilişkili olabileceği düşünülerek araştırmalar yapılmıştır. Benlik saygısını olumlu veya olumsuz etkileyen durumları inceleyen araştırmalar sonucunda şu sonuçlara varılmıştır

3.2.1. AİLE ve BENLİK

Aile her toplumda zaruri bir ihtiyaçtır. Le Play’inde dediği gibi “Fiziğin atomuna, biyolojinin hücreğine teşkil eden sosyal birim ailedir(Yıldırım,2002:1).

Ailenin bir çok fonksiyonu vardır. En önemli görevlerinden birisi beden ve ruh sağlığı açısından sağlıklı ve başarılı nesiller üretmektir. Bu ailenin dışında mümkün olmamaktadır. (Yıldırım,2002:1).Ailenin çocuk üzerindeki diğer fonksiyonların bir kısmını diğer kurumlar üstlenmiş olmakla birlikte, yine de ailenin görevi büyüktür. Çocuğun kişilik yapısının ortaya çıkmasında, ailenin tutum ve davranışlarının yakın ilişkisi vardır.

3.2.1.1. AİLENİN BENLİK OLUŞUMUNA ETKİLİLERİ

1.Değerli olma duygusu: Aile içindeki etkileşim çocukları ya “ben değerliyim” ya da “değersizim” duygusuna götürür. Bu gereksinim aile içinde yerine getirilmezse çocuk her türlü davranışla bu duyguyu elde etmeye çalışır. Ergenlik çağındaki erkek çocukların çete(gang) kurarak çoğu kez ölümlerle sonuçlanan çatışmaları da, kendilerini önemli görmeyen aile ortamlarına bir tepki olarak yorumlanır. “Ben değerliyim” duygusunu aile içinde elde eden birey kendisini kanıtlamak için aşırı davranışlarda bulunmaya gerek duymaz.

2.Güven ortamı: Aile içindeki bireylerin emniyette olduğu, dışarıdaki tehlikeli olayların aile içine girmeyeceği duygusu, bu gereksinimin temel nedenidir. Eğer çocuk ev içinde kendisini güven içinde bulmuyorsa çocuk ailenin dışında bir yere yönelir. Aile ile olan bağlarını koparır.

3.Yakınlık ve dayanışma duygusu: Aile içinde temel güven ve dayanışma varsa aile dışında bireyin karşılaştığı stres getirici olumsuz olaylar yıkıcı etkisini pek göstermez. Güven duygusunun baskın olduğu aile dış dünyanın yaratmış olduğu sıkıntı ve kaygılarından kendisini kurtarır. Bu tür aile içinde olan kişiler kendilerine olduğu gibi çevresine de güvenirler. Eğer aile içinde güven ve dayanışma sağlanmamışsa bu insanlar yoğun stres ve gerginlik yaşarlar. Bu kişiler kendilerine dahi güvenemezler. Dolayısıyla çevresinde yakın ilişkiler kuramazlar.

4.Sorumluluk duygusu: Aile sistemi içindeki anne ve babalar davranış ve sözleri ile sorumluluk duygusunu ifade ederler. Aile içinde sadece anne baba değil herkes sorumluluk duygusunu paylaşır. Elbette ki çocuklara yaşları oranında sorumluluk yüklenmelidir. Tüm sorumluluğu kendi üzerine alan, çocuğunu sorumluluktan kurtaran anne ve babalar kendi yaşamını biçimlendirmekten aciz sürekli başkalarının yönetiminde olmaya yönelik bireyler yetiştirirler Bu tür tutumlar sonucunda yetişmiş bireyler yaşamlarında yer alan olaylardan sürekli başkalarını sorumlu tutarlar. Gelişimsel dönemi göz önüne alınarak çocuğun odasını toparlaması, ev işlerine yardım etmesi gibi konularda sorumluluğu sağlanabilir. Bunu yaparken kız ve erkek işleri kesin çizgilerle ayrılmalıdır.

5.Zorluklarla mücadele ederek onların üstesinden gelmeyi öğrenme: Çocuğa her şey hazır verilmemelidir. Sorumluluk duygusunun gelişimi ile ilgili anlatılanlar zorluklarla mücadele etme ile ilgilidir. Çocuğun içinde bulunduğu gelişimsel dönem göz önünde bulundurularak çocuk kendi sorunları ile başbaşa bırakılmalıdır. Bu durum onların zor

sorunları ile mücadele ederek, uğraşmasına olanak vermek, kendisine güvenli sorun çözme becerileri gelişmiş bireyler olarak yetişmeleri için gereklidir. Karşılaştığı her zorluğa aşırı yardım eden ana babaların çocukları sürekli başkalarına muhtaç, kendilerine güvensiz olur. Böyle kişiler yetenek becerilerini keşfedemezler.

6.Mutluluk ve kendisini gerçekleştirme ortamı: Aile ortamı bir mutluluk ortamıdır. Şimdiye kadar anlatılan gereksinimlerin karşılanması mutlu olmayı getirir. Evde değerli olduğu duygusunu tadan birey mutlu olur ve yaptığı şeylerden doyum alır, kendini gerçekleştirme olanağı bulur.

7.Sağlıklı manevi yaşamın temellerini oluşturma ortamı: Katı din kuralları altında yetiştirilmiş çocuk sürekli yargılanacağı, cezalandırılacağı korkusunu yaşar. Kendi yaşantı ve deneyimlerini zenginleştirecek iç ve dış dünyasını araştırıp keşfedeceği yerine körü körüne itaati, kendi düşünce ve duygularından utanmayı öğrenir. Sağlıklı manevi yaşam ailenin çocuğuna verebileceği en önemli süreçtir. Sağlıklı bir manevi temeli olan insanlar kendisi ile barışık, insan ilişkileri olumlu ve kuvvetli saygılı bireyler olarak yetişirler.

3.2.1.2. ANNE BABA TUTUMLARININ BİREY ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Çocuk yetiştirme biçimlerinin bir başka deyişle ana baba tutumlarının çocuklar üzerindeki etkisini inceleyen araştırmacılar, farklı tutumların farklı kişilik yapılarının oluşmasına yol açtığını ileri sürmektedirler. Bu bağlamda, farklı ana baba tutumlarının kişilik üzerindeki etkisini belirtmek amacı ile, her tutumun etkileri ayrı ayrı ele alınmıştır.

3.2.1.2.1. OTORİTER TUTUMUN ETKİSİ

Otoriter tutum, denetimin yüksek, tepkiselliğin ya da duyarlılığın düşük olduğu bir tutumdur. Bu tutumda çocukların kişilik özellikleri, ilgi ve gereksinimleri dikkate alınmaz. Anne babalarının çocuktan beklentileri, onların çocuğa sunduklarından daha fazladır. Çocuğun istekleri bastırılmaya çalışılır. Katı bir disiplin anlayışı vardır.

Bu tutum içinde olan anne babalar kendilerini toplumsal otoritenin bir temsilcisi olarak görürler. Ana babadan birinin ya da her ikisinin baskısı altında olan çocuk sessiz, uslu ve dikkatli olmasına karşılık; küskün, çekingen, başkalarının etkisi altında kolayca kalabilen, aşırı duyarlı bir yapıya sahip olur (Yavuzer, 1986). Ayrıca, ana babadan gelen itici ve baskıcı tutumlar nedeniyle onların onayını da kazanamayan çocuk, kendini değersiz bulmaya başlar. Böyle bir ortamda yetişen çocuğun kendisi ile ilgili olumlu görüşler geliştirebilmesi güçleşir ve düşük özsaygıya yol açabilir (Gençtan, 1981).

Otoriter tutumun benlik saygısı üzerindeki etkisini araştıran Coopersmith(1967), bu tür ailelerin erkek çocuklarında benlik saygısını düşük bulmuştur. Loob (1980) ise, otoriter tutum sonucu çocuklarda daha çok dış denetimin geliştiğini, iç denetimin gelişmediğini ortaya koymuştur. Çünkü otoriter tutumda, çocukla iletişim ve diyaloga girilmez; ailenin çocuktan beklentileri ve uyulması istenen kuralların nedenleri açıklanmaz; çocuğa yalnız nasıl davranması gerektiği söylenir.

İtici ve çocukların tepkilerine karşı duyarsız olan anneler, kaygılı çocuklara sahip olabilirler (Ainswort, 1983). Maccoby'ye göre (1980), bu çocukların yeni bir çevreyi keşfetmede, yeni deneyimlere ve tanidik olmayan kişilerle ilişkilere girmede bazı glklri olabilir. zerk bir kişilik geliştiremeyebilirler. zerk bir kişilik geliştirmelerine izin verilmeyen çocuklar, ileride utangaç, kuşucu, aşırı derecede boyun eğen ve bağımlı bireyler olabilirler.

Ergenleri çok sıkı bir disiplin altında tutmak, her durumda onları sınırlandırmak, ruhsal yönden olgunlaşmayı engeller. Denetimi tüm olarak kaldırmak ise, onları dizginleyemeyecekleri güdüleri ile baş başa bırakır. Kuramsal olarak ergenin aile ilişkileri olumlu bir ortamda gelişmişe, genç kendi kendini denetleyebilir.

Özetle, otoriter bir tutumla yetişen çocuklar ve gençler, ya iekapanık, çekingen, korkak, sosyal ilişkileri zayıf, zgven duygularından yoksun ve bağımlı ya da saldırgan ve son derece uyumsuz bir kişilik geliştirebilirler

3.2.1.2.2. KORUYUCU TUTUMUN ETKİSİ

Koruyucu bir aile ortamında büyütülen çocuklar bağımlı, zgven duygularından yoksun ve zayıf bir kişilik geliştirirler. Kendi başlarına hareket etmekte ve karar vermekte güçlük çekerler. Her adımda ana babaya dayanmak ister ya da başkasının ynlendiriciliğine gereksinme duyarlar. Sosyal ilişkileri zayıf olur. Arkadaş gruplarına katılmazlar, katılımlar da grubun en pasif yesi olurlar. Sorumluluk almak istemezler. Kendilerini kanıtlamaları, ortaya koymaları çok güçtür. Sorunlarla başa çıkmada zorlanabilir ve g durumda kaldıklarında nevrotik belirtiler gösterebilirler (Yörükoğlu, 1986). Ergenlik dönemine giren böyle bir ocuk çeşitli sorunlarla karşılaşabilir ve onlarla başa çıkmada güçlük çekebilir. Ana babasına bağımlı olmaktan kurtulmak, bağımsızlaşmak isterse de bunu başaramayabilir.

Ana babanın koruyucu tutumu çocuğun okul başarısını ve okula uyumunu olumsuz yönde etkiler. Örneğin, okulda başarılı ve sınıf başkanı olan bir ğrenci, hastalanabileceği

düşüncesi ile, annesinin sıkı uyarısı sonucu teneffüslerde dışarı çıkmaz. Bir süre sonra çocukta okul fobisi başlar ve okula gitmek istemez.

3.2.1.2.3. İLGİSİZ TUTUMUN ETKİSİ

Bu tutumda hem denetim hem de çocuğun ilgi ve gereksinmelerine gösterilen tepki çok düşüktür. İlgisiz anna babalar çocuklarına yeteri kadar zaman ayırmazlar, onlar için gerekli çabayı göstermezler ve elden geldiği kadar onlarla az ilişki kurarlar. Pulkkinen (1982), Fillandiya'da 8, 14 ve 20 yaşlarındaki çocuklar üzerinde boylamsal bir araştırma yapmıştır. Bilgiler söz konusu çocukların öğretmenleri, arkadaşları ve kendi kendilerini değerlendirmelerinden elde edilmiştir. İlgisiz ailelerin çocukları 14 yaşında incelendiğinde, içtepileriyle hareket eden, okula karşı ilgisiz, zamanı iyi değerlendiremeyen ya da boşa harcayan, yanlış arkadaşlar edinen, içki ve sigaraya başlamış ya da başlamaya eğilimli çocuklar oldukları saptanmıştır. Yirmi yaşında incelendiklerinde ise, engellenmeye karşı hoşgörüsüz oldukları ve sık sık suç işledikleri görülmüştür. Ayrıca, uzun vadeli planlar yapamadıkları, kendilerini günlük olayların akışına bıraktıkları ve anlık doyumlarla yetindikleri belirlenmiştir (Mızrakçı, 1994)

3.2.1.2.4. DEMOKRATİK TUTUMUN ETKİSİ

Demokratik tutum, çocukların hem denetlenmesini hem de ilgi ve gereksinmelerine karşı duyarlı davranılmasını amaçlayan bir tutumdur. Uyulması gereken kurallar ve standartlar önceden belirlenir ve çocuklara açıklanır. Çocukların kurallara uymasına yardım edilir. Haklar karşılıklı temeline dayandırılır. Böyle bir ailede ilişkiler karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörü temellidir. Demokratik ailelerde çocukların kendi kendilerini denetlemelerine (özdenetim) önem verilir. Bu amaçla kuralların ve beklentilerin çocuğun yaşına, kişilik yapısına ve özel durumlara uygun olmasına özen gösterilir. Çocuğa öğüt vermek yerine yapması istenen davranışlar açıkça belirtilir. Çocuğa etkin bir rol ve sorumluluk verilir.

3.2.2. ÇEVRESEL FAKTÖRLERİN ETKİSİ

Bireyin benlik tasarımı doğduğu andan başlayarak, geçirdiği yaşantıların, olayların ve çevresindeki kişilerle olan etkileşiminin bir örüntüsü olarak yavaş yavaş oluşur. "Benlik" bireyin kendini görüş tarzı, özellikleri, yetenekleri, emel ve ideallerine ilişkin kişisel kanılarının dinamik bir örüntüsüdür. Birey gelişiminin ikinci yılından başlayarak kendisinin duyguları, fikirleri ve istekleri olan ayrı bir varlık olduğunu fark eder. Kişi önce aile üyeleri ile sosyal bağlar kurar, daha sonra da kendi akranları ve

yaşıtlarını keşfeder. Bağımsızlığı ve hareketliliği arttıkça başka çevrelerle de ilişkiler kurar ve benliği çevresiyle olan ilişkilerini algılayış biçiminin bir ürünü olarak oluşur.

Bireysel benliğin gelişmesinde kişiler arası ilişkilerin, bireyin çevresindeki kişilerin tepki, yorum ve değerlendirmelerinin büyük bir önemi vardır. Bireyin çevresindeki kişilerin beğenip beğenmemeleri, övmeleri ya da yermeleri, kendisi hakkında söyledikleri olumlu olumsuz şeyler benliğin alacağı şekli önemli düzeyde etkiler. Sürekli olarak kendisini çirkin, aptal,tembel denen bir kişinin bu değerlendirmelere paralel olarak bir benlik ve buna uyan davranış örüntüleri geliştirmesi olasılığı yüksektir (Özgüven,1998,87

3.2.3. KÜLTÜR VE BENLİK

Benliğimizin yapısı, dünyayı, başkalarını ve kendimizi nasıl görüp, algıladığımızı belirler, var oluşumuzun temelini oluşturur ve her tür duygu, düşünce ve davranışımızı etkiler. Bu yüzden kültürler arası duygu, düşünce ve davranış farklılıklarının temelinde o kültürde yaygın olan benlik yapıları arasındaki fark yatar. Kültürler arası psikoloji literatüründe iki tür benlikten söz edilir:

Ayrıışık Benlik Yapısı

Başkalarının arasından sıyrılmak ve kendini göstermek, farklı olmak, kendini ifade edebilmek , kişisel amaçları gerçekleştirmek önemlidir. Bu özelliklere sahip olmak o kültürde önemlidir.Böylece kişinin öz güveni ve öz değeri artmış olur. Kültürün diğer üyelerinin beklentisi de bu yöndedir. Bireyci kültürlerde benlik, başkalarından açıkça ayrılmıştır (Kağıtçıbaşı,1999).

İlişkili Benlik Yapısı

Batı dışında birçok toplulukçu kültürde, benliğin ayrıışmışlığına değer verilmez. İnsanların esasta birbirlerine bağlı olduğu gerçeği önem taşır. Başkalarına uymak ve onlarla bağlılığı sürdürmek önemlidir.Ona atfedilen görev ve rolleri ve ondan beklenen davranışları yerine getirmesi beklenir. (Kağıtçıbaşı,1999).

İlişkilere uyum gösterebilmek ve o ilişkilerin bir parçası olmak özgüven ve öz değerın temelini oluşturur. Ahmet beyin kızı, x okulunun öğrencisi... gibi onlara atfedilen sosyal görevleri yerine getirmeye çalışırlar. Hatta kendilerine yeni sosyal görevler biçerler.(Kendilerinden beklenmediği halde bir hasta akrabalarının yanında refakatçi kalmak için gönüllü olmak gibi.) Başka bir deyişle bu benliğin bir kısmını başka benlikler oluşturur.

İlişkili benliğin ayrı olduğu Asya kültürlerinde, kendini öne çıkaran kişiler hoş görülmez. Kendi başına farklı bir birey olmaksızın, grubun bir üyesi olarak var olmak daha çok önem kazanır (Kağıtçıbaşı,1999).

Hem İlişkili Benliği Hem de özerkliği içinde barındıran benlik:

Önceki iki tür benliğe ek olarak Kağıtçıbaşı üçüncü tür benlik yapısı olarak bu benliği ortaya koymuştur.Bu tür benlik, toplulukçu kültürlerle sahip toplumların gelişmiş kentsel bölgelerinde, kuşaklar arası maddi ilişkilerin azaldığı, buna karşılık duygusal bağlılıkların kaybolmadığı aile modellerinde gelişmektedir.Bu sosyal yapı, çocuk yetiştirmede özerkliğin de önemsenmesini beraberinde getirmiştir, çünkü aile artık çocuğa ve onun sağlayacağı ekonomik kazançla bağımlı değildir. Fakat duygusal bağlılıkların devam etmesi nedeniyle benliğin ilişkisel niteliği yok olmamaktadır.Özerk-ilişkisel benlik, içinde hem bireyci(özerk) hem de toplulukçu(ilişkisel) özellikler taşımaktadır. Bu modele göre bireyci ve toplulukçu özellikler bir arada olabilir. Benlikle çevrenin uyumu, kişinin ruh sağlığı açısından da önem taşır(Kağıtçıbaşı,1999).

Kişinin kendini tanıması, İçsel durumlarının farkında olması, kendisi ile ilgili düşünceleri ve nasıl düşündüğünü düşünme, manevi duyguların farkında lığı gibi özellikleri içerir. Bu zekâya sahip kişiler kendilerini nesnel bir şekilde değerlendirebilir ve denetleyebilirler. Kendinin, yani ne olduğunun, ne yaptığının, ne istediğinin, ne yapması gerektiğinin farkındadır(Bacanlı,1997).

Eğer kişi, yaşamının yaşanmaya değer olduğuna karar verirse, iyi ve kötü yanlarıyla yaşamı ile barışabilirse, benlik bütünlüğüne ulaşır(Bacanlı 1997).

Kendine saygı ile ikna edilebilirlik arasında ilişki vardır. Kendine saygısı düşük bireyler kendileri hakkındaki her şeye olduğu gibi, kendi düşünce ve görüşlerine de düşük bir değer verirler. Kendi fikirlerine değer vermedikleri için de onlardan vazgeçmeye isteksizlikleri daha azdır ve karşıt bir görüşle karşılaştıklarında, onları değiştirmeye daha fazla eğilimlidirler. McGuire göre, kendine saygısı düşük bir kişi etkiye oldukça açık, birisinin ona anlattığı hemen her şeyi kabul eden ve bu nedenle, büyük ölçüde tutum değişikliği gösterme eğiliminde olan bir kişi olabilir. Ancak, aynı zamanda, karmaşık iletişimlerini anlamakta güçlük çekebilir, sık sık püf noktaları kaçırabilir ve sonuç olarak, daha az tutum değişikliği gösterebilir

3.2.4. EKONOMİK FAKTÖRLERİN BENLİK OLUŞUMUNA ETKİLERİ

Benlik saygısı doğumla gelişmeye başlayan erişkinlik dönemine kadar gelişimi sürdüren, erişkinlik ve daha sonraki dönemlerde ise hayat olaylarından etkilenen ruhsal, toplumsal, kısmen de bedensel bir olgudur. Gelişim sürecinde pek çok etken benlik saygısını etkilemekle birlikte ekonomik faktörlerin etkisi de özellikle günümüzde önemli duruma gelmiştir. Araştırmalar göstermektedir ki, gelir düzeyi arttıkça benlik saygısı da artmakta, gelir düzeyi azaldıkça benlik saygısı azalmaktadır. Özellikle okul çağında çocukların arkadaş çevrelerinin oluşmaya başlaması ile birlikte kendi sahip oldukları ile arkadaşlarının sahip olduklarını kıyasladığını ve imkânlarını yetersiz bulan çocukların kendilerini geri plana çektiklerini, ekonomik durumlarını gizlemeye çalıştıklarını görüyoruz. Aynı şekilde iyi imkanlara sahip, maddi durumları yüksek olan öğrenciler daha ön plana çıkmakta, kendini daha rahat ifade etmekte ve özsaygıları daha yüksek olmaktadır.

3.3. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Benlik saygısının, kişinin geldiği aile, anne - baba, eğitim düzeyi, meslekleri, ekonomik durumları, gibi daha pek çok etkenle ilişkili olabileceği düşünülerek araştırmalar yapılmıştır. Benlik saygısını olumlu veya olumsuz etkileyen durumları inceleyen araştırmalar sonucunda şu sonuçlara varılmıştır:

- **Sosyo-ekonomik ve kültürel seviye benlik tasarımı etkiler.** Ankara'da lise ikinci sınıfa devam eden 1094 öğrenci ile yapılan bir araştırmada, üst sosyo-ekonomik ve kültürel seviyeli ailelerin çocuklarının benlik tasarım düzeyleri alt sosyo-ekonomik ve kültürel seviyeli ailelerin çocuklarına göre daha yüksektir. (Can, 1986:119) Ailelerin sosyo-ekonomik durumları ile gençlerin benlik saygısı arasındaki ilişkinin araştırıldığı başka bir araştırmada varlıklı yani üst sınıflardan gelen gençlerin %51'inde yüksek benlik saygısı saptanmasına karşılık, alt toplumsal sınıflardaki gençlerde bu oran %38' dir. En üst ve en alt toplumsal sınıflardaki erkek gençler karşılaştırılınca benlik saygısı belirgin biçimde üst sınıf çocuklarında yüksek bulunmuş. Buna karşılık her iki sınıftaki genç kızlar karşılaştırılınca fark daha küçülmüştür. Bunun açıklaması şöyle yapılmaktadır: Üst ve orta sınıflarda erkek çocuklara daha çok önem verilir. (Yörükoğlu, 1986.Aktaran:---,2002)
- **Ergenin cinsiyeti, onun benlik saygısını etkiler.** 619 orta 2. Sınıf öğrencisi üzerinde yapılan bir araştırmada, erkek ergenlerin benlik tasarım düzeyleri kızlara göre daha yüksek bulunmuştur. (Hatipoğlu, 1996:88) Ankara' da 350 lise son sınıf öğrencisi yapılan araştırmada özsaygı erkeklerde kızlara göre daha yüksek bulunmuştur. (Dinç, 1992)

Yapılan başka bir araştırmada erkek ergenlerin benlik saygıları kızlarınkine göre yüksek bulunmuştur. Ergenlerin benlik saygısı ile ilgili yapılan başka bir araştırmada kız ve erkeklerin özsaygıları arasında fazla bir fark bulunmamıştır. (Güngör, 1989.Aktaran:---,2002)

- **Babanın mesleği ya da anne-babanın eğitim düzeyi ile gencin benlik saygısı arasında bir ilişki vardır.** Ankara’ da lise ikinci sınıfa devam eden 1094 ğrenci ile yapılan araştırmada, öğrenim seviyesi yüksek annelerin ve babaların çocukları, öğrenim seviyesi düşük annelerin ve babaların çocuklarından benlik tasarım düzeyleri bakımından daha avantajlıdır. (Can, 1986:119) Ergenlerin benlik saygıları ilgili yapılan başka bir araştırmada, babanın işi ile gencin benlik tasarımı arasında bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu araştırmada dikkati çeken, subay, polis,... gibi silah taşıyan babaların oğullarında benlik saygısının daha düşük bulunmasıdır. (Yörükoğlu, 1986.Aktaran:---,2002)

- **Anne-babanın ilgisi ile gencin benlik saygısı arasında ilişki vardır.** Gerçekten aile köylü olsun kentli olsun, üst veya alt sınıftan olsun, gencin benlik saygısı anne - babasının ilgisi oranında yükselmektedir. Gencin sözel ifadesine dayanılarak yapılan soruştırmadan çıkan ilginç bulgu şudur: Anne - babanın çocuğa ilgisiz davranışı, onun benlik saygısını baskıcı ve cezalandırıcı bir tutumdan daha çok düşürmektedir. Bu da anlamlı bir sonuçtur. İlgisizlik demek çocuğa değer vermeme, sevmeme ve desteksiz bırakma demektir. Bu da umutsuzluğa, kendini değersiz görmeye yol açmaktadır. Oysa cezalandıran baba bir bakıma çocuğunun iyiliğini isteyen, kendince onu düzeltmeye çalışan ilgili babadır. Hiç kuşkusuz benlik saygısı, insanın en çok değer verdiği anne - babasının, kendine verdiği değere sıkı sıkıya bağlıdır. Anne - babanın ittiği, değersiz bulduğu, umursamadığı bir çocuğun kendine saygı beslemesi beklenemez. (Yörükoğlu, 1986) Başka bir araştırmada anne - baba tutumları ile benlik saygısı arasındaki ilişki incelenmiş ve anne - baba tutumlarını hoşgrl olarak algılayan ergenlerin benlik tasarım düzeyleri, bu tutumları katı olarak algılayanlara göre daha yüksek bulunmuştur. (Can, 1986.Aktaran:---,2002)

- Akademik başarı benlik saygısını etkilemektedir. Ankara’da 1000 lise ğrencisi üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, akademik olarak başarılı olan öğrencilerin özsaygıları, kendilerini başarısız olarak algılayanlara göre daha yüksek bulunmuştur. (Güngör, 1989) Ankara’ da yapılan başka bir araştırmada, yine akademik başarıları yüksek olan öğrencilerin benlik tasarım düzeyleri, orta ve düşük seviyede başarılı olanlardan daha

yüksek olarak bulunmuştur. (Can, 1986:119) Benlik saygısını ölçmek amacıyla özel olarak düzenlenmiş “benlik saygısı ölçeği” yardımıyla yapılan incelemede, gençlik çağında başarısı yüksek olan çocukların genellikle benlik saygıları da yüksek bulunmuştur. Buna karşılık azınlık grubundan gelen bir genç, not ortalaması yüksek olsa bile benlik saygısı daha aşağıda kalmaktadır. (Yörükoğlu, 1986.Aktaran:---,2002)

- Okul yaşamında serbest zaman etkinliklerine katılan ve spor yapan öğrencilerin benlik tasarım düzeyleri yapmayanlarınkine göre daha yüksektir. Aynı zamanda dernek ve kulüplere giren gençlerin benlik saygısı da genellikle yükselmektedir.

- Anne-baba ile ilgili durumlar gençlerin benlik saygısını etkilemektedir. Anne-babanın ayrılmış olması gencin benlik saygısında biraz düşmeye neden olmaktadır. Buna karşılık anne, babasından birinin ölmüş olması benlik saygısını düşürmemektedir. Ayrılmış eşlerin çocuklarında daha çok bunaltı belirtileri ve psikosomatik hastalıklar gözlenmektedir. Ayrıca boşanma sırasında, annesi 30 yaşından küçük olanlarla, 30 yaşından büyük olan gençlerin benlik saygısı arasında fark bulunmuştur. Anne yaşı büyüdükçe gençteki benlik saygısı da o ölçüde yükselmektedir. Annesi yeniden evlenmiş gençlerin benlik saygısında ise düşme görülmektedir. (Yörükoğlu, 1986.Aktaran:---,2002)

- Aile içinde kardeş sayısı ve doğum sırası ile benlik saygısı arasında ilişki vardır. Tek çocukların, kardeşleri olan çocuklara göre daha yüksek benlik saygıları vardır. Şayet tek çocuk erkekse, benlik saygısı yükselmektedir. Bu sonuç kuşkusuz tek çocuğa, hele tek erkek çocuğa ailede verilen ilgi ve değerle orantılıdır. Bunun gibi kardeşleri hep kız olan bir genç erkek de, hep erkek kardeşi olan bir genç erkekten daha yüksek benlik saygısı göstermektedir. (Yörükoğlu, 1986:96) Ankara’ da 1000 lise öğrencisi üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, ilk ve son çocuk olanların ortanca çocuk olanlara göre özsaygılarının yüksek olduğu görülmüştür. (Güngör,1989.Aktaran:---,2002)

- Ruhsal olarak rahatsız olmak ergenlerin kendilerini olumlu algılamalarını da engellemektedir. İzmir’ de yapılan bir araştırmada psikiyatriste başvuran liseli ergenlerle, kontrol grubu olarak seçilen liseli ergenler arasında benlik kavramlarını algılamak bakımından farklılık olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Psikiyatriste başvuran 24’ ü kız, 36’ sı erkek 60 lise öğrencisi, lisenin her üç sınıfında okuyan 121 erkek, 110 kız 231 ergenle benlik kuramları bakımından karşılaştırılmıştır. Psikiyatriste giden ergenlerin yarısı olumsuz benlik imajı belirtirken, kontrol grubundakilerin %15.9’u olumsuz benlik imajı belirtmiştir. (Tamar ve diğerleri, 1992:406) Benlik saygısı düşük bulunan gençlerin son 5

Benlik saygısı yüksek bulunan gençlere başkalarının kendilerini nasıl değerlendirdikleri sorulmuş. Bunların %90'ından fazlası başkalarının kendilerini sevilen, sayılan, beğenilen, arkadaşlığı aranan, iyi huylu kişi olarak gördüklerine inandıklarını belirtmişlerdir. Başka bir deyişle kişinin benlik saygısı ile başkalarınca da değerli bulunduğuna ilişkin inancı birlikte gitmektedir. Buna karşılık benlik saygısı düşük çıkanlar, başkalarının onları hayalci, sinirli ve tedirgin bulduklarına inanmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- ACAR, N. V. ve Jeffires Mc. Whirter.Ergen ve Çocukla İletişim,Ankara:US-A Yayıncılık,1998.
- ADAMS, James, F., Ergenliği Anlamak, Hazırlayan: Bekir Onur, İmge Yayınevi,Ankara,1995
- ADDİNGTON, J. Ensign. %100 Düşünce Gücü,İstanbul:Akaşa Yayınları,2001.
- AKMAN, Yasemin.Gelişim ve Öğrenme,Ankara:Arkadaş Yayınevi,2001.
- ANKAY, Aydın.Eğitim Psikolojisine Giriş,Ankara:Turhan Kitabevi,1992.
- BACANLI, Hasan.Gelişim ve Öğrenme,Ankara:Nobel Yayıncılık,2001.
- BACANLI,Hasan.Sosyal İlişkilerde Benlik,İstanbul:MEB,1997.
- BAKIRCIOĞLU,Rasim.İlköğretim, Ortaöğretim ve Yükseköğretimde Rehberlik ve Psikolojik
- BAYMUR, Feriha.Genel Psikoloji.İstanbul:İnkilap Kitabevi,1994.
- BİRSÖZ, Suna, Geleneksel Türk Aile Yapısının Kişilik Gelişimi ve Toplum Yaşamı Üzerindeki Etkileri, 1. Aile Şurası Bildirileri, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1990
- CÜCELOĞLU, Doğan, İnsan ve Davranışı, İstanbul: Remzi yayınevi,1991.
- CÜCELOĞLU, Doğan, İçimizdeki Çocuk. İstanbul: Remzi yayınevi,1993.
- CÜCELOĞLU, Doğan, Yeniden İnsan İnsana İstanbul: Remzi yayınevi, 1996.
- DÖKMEN, Üstün, İletişim Çatışmaları ve Empati, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- DÖNMEZER, İbrahim. Ailede İletişim ve Etkileşim, İstanbul: Sistem yayıncılık, 1999
- EKŞİ, Aysel , “Çocuk, Genç, Ana-Babalar, Bilgi Yayınları,İstanbul, 1997
- FREEDMAN, Jonathan L., Sosyal Psikoloji, Çeviren: Ali Dönmez, İstanbul:Ara Yayınları,1989
- GANDER, J. Mary Çocuk ve Ergen Gelişimi
- GANDER, M.J., Çocuk ve Ergen Gelişimi, Çeviren: Bekir Onur, İstanbul:İmge Yayınevi,1993.
- GINNOT, Haim G., Siz ve Gençler, Redhouse Yayınevi, İstanbul, 1979.
- GORDON, Thomas E. A. E Aile iletişim Dili, Çev: Emel Arsay, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1996
- GORDON, Thomas E. A. E Etkili Ana- baba Eğitiminde Uygulamalar, Çev: Emel Arsay, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1996

- GÜRKAYNAK, İpek, Sosyo-Ekonomik Düzey ve Çocuk, A.Ü.E.B.F. Yayını, Ankara,1979
- KAĞITÇIBAŞI,Çiğdem,Yeni İnsan ve İnsanlar.İstanbul:Evrım Yayınları,1999.
- KAĞITÇIBAŞI,Çiğdem, Çocuğun Değeri, Gözlem Matbaacılık, İstanbul, 1981
- KAĞITÇIBAŞI,Çiğdem, Özerk İlişkisel Benlik, Türk Psikoloji Derneği, İstanbul, 1996
- KAĞITÇIBAŞI,Çiğdem, İnsan-Aile-Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993
- KULAKSIZOĞLU, Adnan.Ergenlik Psikolojisi.Ankara:Remzi Kitabevi,2000.
- KUZGUN, Yıldız. Rehberlik ve Psikolojik Danışma.Ankara:ÖSYM Yayınları,1997.
- KUZGUN, Yıldız.İlköğretimde Rehberlik.Ankara:Nobel Yayın Dağıtım,2002.
- KUZGUN, Yıldız, Anababa Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1972.
- LİNDENFIELD,Gael.Kendine Güvenen Çocuk Yetiştirme.Çeviren.Güldener
- ÖNER,Uğur.Ergenlik Psikolojisi,Ankara:Hacettepe Taş Yayınları,1985
- TOLAN,Barlas.Sosyal Psikoloji,Ankara:Adım Yayınları,1991.
- YAVUZER, Haluk Çocuk Psikolojisi.İstanbul:Remzi Kitabevi
- YAVUZER, Haluk.Okul Çağı Çocuğu.İstanbul:Remzi Kitabevi A.Ş.,2003.
- yenisayfa.com (27.03.2004).
- YÖRÜKOĞLU, Atalay Çocuk Ruh Sağlığı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara,1989
- YÖRÜKOĞLU,Atalay.Gençlik Çağı,İstanbul:Özgür Yayınları,1989.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay Değişen Toplumda Aile ve Çocuk, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara, 1984
- D.E.Ü Eğitim Bilimleri Bölüm Gelişim Psikolojisi Ders Notları